

נדרים פרק רביעי אין בין המודר

מתוך "גמרא נוסח"

על שם הורי נפתלי וזנה הולנדר הכ"מ

מקרא:

דברי הגמרא באותיות כאלה: ROD 12; רש"י בתוך הגמרא בסוגריים () ובתוך הסוגריים - אותיות 10 MIRIAM; מראי מקומות גם 10 MIRIAM הערות: בסוגריים [] באותיות 10 CourierNew; ההערות עם קידומת # אינם פשוט הגמרא אלא הערת העורך הטעונות בדיקת הלומד. תחילת עמוד - בתחילת שורה, אפילו באמצע משפט - כך: (נדרים ב, ב) **מקרא - באותיות נוקסיות**

הגירסא: לפי דפוס וילנא עם אחדים מההגהות שעל הדף - לפי הנראה לי כנחוצן לצורך הפשט הפשוט.

הערות בשולי הדף, בתצוגת דף אינטרנט אפשר להניח עליהם את הסמן ואז מופיעה ההערה בחלון. אפשר גם לראות את ההערות כאשר עוברים לתצוגה של דף הדפסה.

In Explorer, Footnotes become visible when the cursor rests on the number of the footnote.

Alternatively: in the File menu, there is an Edit option to edit the page with your word processor.

הערות וטבלאות באנגלית - ע"י כולל עיון הדף, ראש הכולל הרב מרדכי קורנפלד -

Producers of the Dafyomi Advancement Forum, <mailto:daf@dafyomi.co.il>,

<http://www.dafyomi.co.il/>

This material is © 2000, 2008 by Julius Hollander 27 Bialik St., Petah Tikva, Israel 49351

Permission to distribute this material without remuneration, with this notice, is granted - with request to notify of use at yeschol@gmail.com

(נדרים לב, ב)

משנה:

אין בין המודר הנאה מחבירו (שחבירו הדירו שלא יהנה ממנו בשום ענין) למודר הימנו מאכל (שלא הדירו אלא הנאת מאכל) אלא דריסת הרגל (לעבור בחצרו ולקצר דרכו), וכלים (ולהשתמש בכלים של מדיר) שאין עושין בהם אוכל נפש (מאכל); דמודר הנאה אסור בדריסת הרגל, דהיינו הנאה שמקצר דרכו, ולהשתמש בכליו; אבל מודר ממנו מאכל מותר בשתייה, לפי שזה לא הדיר ממנו אלא מאכל.

המודר מאכל מחבירו לא ישאילנו נפה וכברה וריחים ותנור, אבל משאיל לו חלוק וטבעת וטלית ונזמים.

גמרא:

מאן תנא (דמודר הנאה אסור בדריסת הרגל ובכלים וכו' אף על גב דלא מיחזי הנאה)? אמר רב אדא בר אהבה: רבי אליעזר היא, דתניא: 'דבי אליעזר אומר: אפילו ויתור אסור במודר הנאה' ('ויתור' - זהו כגון שלקח מדה של תפוחים בפרוטה, ולאחר שמדד לו המדה - מוסיף לו שתיים או שלשה, וזהו דרך של חנוונין: להוסיף על המדות משלהן; הואיל ובלא תנאי נותן לו - לא מיחזי כמקח אלא כמתנה; ואליבא דרבי אליעזר - אסור המודר באותו הויתור של מדידת פירות; הכא נמי: אף על גב דדריסת הרגל לא היא הנאה גמורה - אסור).

המודר מאכל מחבירו לא ישאילנו [נפה וכברה וריחים ותנור, אבל משאיל לו חלוק וטבעת וטלית ונזמים]:

(נדרים לג, א)

והא "מן מאכל" נדר (ואמאי אסור להשאילו נפה - והני לא מאכל נינהו)? אמר רבי שמעון בן לקיש: באומר "הנאת מאכלך עלי" (יהא אסור). אימא: (מאי "הנאת מאכלך"? -) שלא ילעוס חיטין (שלו) ויתן על מכתו (והיינו נמי "הנאת מאכלך"; ואכתי אמאי לא ישאילנו נפה וכברה)? אמר רבא: באומר "הנאה המביאה לידי מאכלך עלי" (ונפה וכברה מביא מאכלו למאכל, ולהכי לא ישאילנו לו).

אמר רב פפא: שק להביא פירות וחמור להביא עליו פירות ואפילו צנא בעלמא (של מדיר - אסור למודר ליתן בה פירות): הנאה המביאה לידי מאכל הוא (ואסור).
 בעי רב פפא: סוס לרכוב עליו (לילך לבית המשתה) וטבעת ליראות בה (בבית המשתה כדי שינהגו בו כבוד, והיינו הנאה) - מהו?
 מיפסק ומיזל בארעיה (שהולך דרך קרקעו לבית המשתה ומקצר דרכו) מאי (מי הוי הנאה המביאה לידי מאכל בכל הני או לא)?
 תא שמע: 'אבל משאילו חלוק וטלית נזמים וטבעות' - היכי דמי?
 אילימא שלא ליראות בהן - צריכא למימר (דשרי הא ליכא הנאה כלל)? אלא - לאו אפילו ליראות בהן, וקתני 'משאילו' (ושמע מינה דשרי)?!
 לא, לעולם (אפילו) שלא ליראות (בה, ובדין הוא דלא היה צריך למיתני 'משאילו');
 ואידי דקתני רישא 'לא ישאילנו' תנא סיפא 'משאילו' (ומהא ליכא למשמע מינה).

משנה:

וכל דבר שאין עושין בו אוכל נפש, מקום שמשכירין כיוצא בהן (שנוהגין להשאיל כל אלו הדברים על ידי שכירות) - אסור (למדיר להשאילו: דכיון שנוהגים להשכיר - מיחזי כהנאה המביאה לידי מאכל, ואסור).

גמרא:

מכלל, דרישא (דקתני לא ישאילנו נפה וכברה) - (הוי) אף על פי שאין משכירין (כלומר: שאין נוהגין להשאיל בשכירות, אף על גב דלא הוי הנאה גמורה; דכיון שאין משכירין - מאי קא מהני ליה? אם זה לא ישאילנו, שכנו אחר משאילו בחנם, שהרי מקום שאין משכירין הוא)! מאן תנא (דאפילו הכי אסור)?

אמר רב אדא בר אהבה: רבי אליעזר היא; (אבל סיפא, דקתני 'מקום שמשכירין אסור' - דברי הכל היא, דהנאה גמורה היא).
 [לרבי אליעזר כל המכשירים הם בכלל הענין עצמו, ואותו דין חל עליהם, כמו היתר מכשירי מילה בשבת; ושאר תנאים חולקים עליו].

משנה:

המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו (המדיר יכול ליתן בשבילו מחצית השקל שנותנין לתרומת הלשכה) ופורע את חובו (ויכול לפרוע חובו, ואין מהנה לו כלום) ומחזיר לו את אבידתו; מקום שנוטלין עליה [על השבת אבידה] שכר - תפול הנאה להקדש. (מדקתני 'פורע חובו' - אלמא לא מהני ליה מנכסיו, דהא לא יהיב ליה בידים ממש).

גמרא:

אלמא אברוחי ארי בעלמא הוא (שמברח חובו מעליו) ושרי; מאן תנא (דאברוחי שרי)?
 אמר רב הושעיא: זו -

(נדריים לג, ב)

דברי חנן היא (דאמר איבד מעותיו: שאין למלוה על בעלה של זו כלום, הואיל ולא נתן בידו, אלא הבריח ארי מעליו: שפירנס את אשתו שהוא חייב לזונה - הכא נמי: כי פרע חובו - אברוחי ארי הוא, שאין לו לפרוע על החוב כלום, ולהכי שרי; דאי [בני] כהנים גדולים - דפליגי עליה דחנן היא, כיון דאמרי 'שבע כמה הוציא ויטול' - מן הבעל - הכא נמי סבירא להו: כי פרע חובו - יכול הפורע לגבות מן הלוח, ולהכי הוי הנאה גמורה אם אין הפורע חוזר וגובה ממנו - ואסור).

רבא אמר: אפילו תימא דברי הכל: גבי מודר הנאה, דיהיב על מנת שלא לפרוע (מזה, דהשתא: כי פורעו זה - לא הוי הנאה, הואיל ואי בעי לא מצי למיגבא מיניה כלום; ושוקל לו את שקלו נמי מוקמינן ליה לדברי הכל, כהאי גוונא: שאינו מהנה לו כלום, כגון שהוא עצמו שקל את שקלו, ושגרדו לירושלים, ונגנב או אבד לאחר שנתרמה הלשכה, והאי לא נתחייב באחריותו ולא היה לו לפרוע, דהכי קיימא לן: (שקלים פ"ב מ"א; בבא מציעא מ"ב) בני העיר ששיגרו את שקליהן ונגנבו או שאבדו, אם נתרמה התרומה נשבעין השלוחין לגזברים שאבדו ובעלים פטורים, דתורמין על האבוד; ואם קודם שנתרמה הלשכה - נשבעין לבני העיר; לפיכך כי חזר הנודר, ופרע שקלו - מותר, דלא מהנה ליה כלל).
 מאי 'חנן'?

דתנן [כתובות פ"ג מ"ב]: 'מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופירנס את אשתו: חנן אמר: איכר את מעותיו. נחלקו עליו בני כהנים גדולים, ואמרו: ישבע כמה הוציא ויטול. אמר רבי דוסא בן הרכינס כדבריהם. אמר רבי יוחנן בן זכאי: יפה אמר חנן, הניח מעותיו על קרן הצבי!'

רבא לא אמר כרב הושעיא, דקא מוקים לה למתניתין כדברי הכל; רב הושעיא לא אמר כרבא [אלא אומר שהמשנה לפי שיטת חנן]: [לפי בני כהנים גדולים היה מקום להטיל] גזירה [במקרה של הלואה "דיהיב על מנת שלא ליפרע" משום ליפרע (דהתם אי הוה פרע חובו - הוה מהני ליה [מחשש שיפרע המדיר עבור המודר גם במקרה של הלואה])!]

מחזיר לו את אבידתו [מקום שנוטלין עליה שכר - תפול הנאה להקדש]. פליגי בה רבי אמי ורבי אסי: חד אמר: לא שנו (דמחזיר לו אבידתו) אלא בשנכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה (שהמחזיר הדירו מנכסיו), דכי מהדר ליה - מידעם דנפשיה קא מהדר ליה (ולכא הנאה שאינו מהנהו מנכסיו) [של המודר הנאה שמצא אבידה של המדיר] כלום, אבל נכסי בעל אבידה אסורין על מחזיר (דמחזיר מודר מבעל אבידה) - לא קא מהדר ליה (לא מצי מהדר ליה אבידתו), דקא מהני ליה (משום דאי מהדר ליה הוה מתהני מבעל אבידה) פרוטה דרב יוסף (דאמר רב יוסף: העוסק במצוה פטור מן המצוה, ולא בעי למיתב ליה פרוטה לעניא בשביל אותה מצוה שמקיים - הלכך אין מחזיר לו אבידתו); וחד אמר: אפילו נכסי בעל אבידה אסורין על מחזיר - מהדר ליה; ומשום פרוטה דרב יוסף - לא שכיח (דלא שכיח כהאי גוונא דלהוי שביק ולא יהיב פרוטה לעניא בשביל אותה מצוה, ולא מתהני מיניה כלל - לפיכך מחזיר לו אבידתו). [## ולדיעה שלא יחזיר - צריך לענות על השאלה: מה הוא צריך לעשות באבידה שמצאה ועתה היא בידיו? ואולי הכוונה שאם יודע של מי האבידה - לא ירים את האבידה אלא מניחה במקומה, אך גם לדיעה זו - אם הרים - יחזיר].

(נדרים לד, א)

תנן 'מקום שנוטלין עליה (חזרת אבידה) שכר - תפול הנאה להקדש' (דכיון דמודר ממנו הנאה - לא מצי האי למיתב ליה שכר); בשלמא למאן דאמר 'אפילו בשנכסי בעל אבידה אסורים על מחזיר נמי מהדר (ליה אבידתו)' - היינו דקתני 'מקום שנוטלין עליה שכר תפול הנאה להקדש' (כיון דמחזיר לא מצי למישקל מיניה השכר, לפי שזה - בעל אבידה - הדירו מנכסיו, אינו יכול להשתייר השכר בידו, דמקום שנוטלים עליה שכר הוא ולא מצי בעל אבידה למימר 'הואיל ואינו יכול ליטול השכר יהא שלי' - לפיכך תפול הנאה להקדש; ואי נכסי מחזיר אסורים על בעל אבידה, והאי מחזיר אדם עשיר הוא, ואינו רוצה לקבל שכרו - דזילותא הוא לקבל השכר - מכל מקום האי בעל אבידה לא מצי תפיס לשכרו, משום דמודר הוא מנכסי מחזיר, ושכרו איתיה גביה דמקום שנוטלין עליה שכר הוא - לפיכך תפול הנאה להקדש); אלא למאן דאמר 'כשנכסי (כשנכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה מהדר והתם איכא למימר תפול הנאה להקדש אבל נכסי) בעל אבידה אסורים על מחזיר לא מהדר' (הואיל ולא מהדר ליה לא יהיב ליה אגרא) - (אם כן) [א] מאי 'תפול הנאה להקדש' (איכא למימר הכא הואיל ולא בר אגרא הוא)? (תריץ): אחדא קתני (אחד לחוד מיירי תפול הנאה להקדש): בשנכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה, דבעל אבידה לא מצי תפיס אגריה דמחזיר, דלא מצי למיתנהני מיניה, ומחזיר נמי לא בעי ליטול שכר דעשיר הוא - להכי תפול הנאה להקדש).

איכא דמתני לה בהאי לישנא:

פליגי בה רבי אמי ורבי אסי: חד אמר לא שנו אלא בשנכסי בעל אבידה אסורין על מחזיר, ומשום פרוטה דרב יוסף לא שכיח (ולכא הנאה כלל); אבל נכסי מחזיר אסורים על בעל אבידה לא מהדר ליה - משום דקא מהני ליה (דאף על גב דמידעם דנפשיה מהדר ליה - אפילו הכי מהני ליה, דדמי כמאן דמהני ליה מנכסיו); וחד אמר: אפילו נכסי מחזיר אסורים על בעל אבידה - מותר, דכי מהדר ליה - מידי דנפשיה קמהדר ליה (ולא מהני ליה כלום). תנן: 'מקום שנוטלין עליה שכר - תפול הנאה להקדש'; בשלמא למאן דאמר אפילו בשנכסי מחזיר אסורים על בעל אבידה מהדר - היינו דמתרץ 'מקום' (כלומר: דמשכחת ליה 'מקום שנוטלים עליה שכר תפול הנאה להקדש'; דכיון דנכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה - לא מצי בעל אבידה לשייר השכר לעצמו, דהא נכסי מחזיר הן, ואסורין עליו, וצריך לו ליתן השכר; והמחזיר אי אדם עשיר ואינו רוצה לקבל השכר - להכי תפול הנאה להקדש); אלא למאן דאמר בשנכסי מחזיר אסורין (על בעל אבידה) ולא מהדר, היכי מתרץ 'מקום' (שנוטלין עליה שכר - הא ליכא שכרו כלל, דלא מהדר)? ! (והכא ליכא לתרוצי 'אחדא קתני', דהתם - דכיון דקאמר בשנכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה - קא מוקי ביה 'תפול

הנאה להקדש', דכופין לבעל אבידה שיתן השכר להקדש, ואין יכול להחזיק בו, דנכסי מחזיר אסורין הן עליו; אבל הכא ליכא לתרוצי 'אחדא קתני' - אנכסי בעל אבידה אסורין עליה, דכיון דנכסי מחזיר אין אסורין על בעל אבידה - מצי האי בעל אבידה למיתפס השכר לנפשיה ולא נפיל להקדש, והיכי מתרץ *מקום* ? קשיא.

(נדרים לד, ב) אמר רבא: היתה לפניו ככר של הפקר*, ואמר "ככר זו הקדש", נטלה (דכיון שהחזיק בו קנאה ואחר כך הקדישה עסקינו, דקודם לכן לא יכול להקדישה!) לאוכלה - (ואם אכלה) מַעַל (ומשלם להקדש) לפי כולה (וחומש, שהרי הוציאה לחולין); (אבל נטלה על מנת) להוריש לבניו - (לא) מעל (אלא) לפי טובת הנאה שבה (שאינו משלם להקדש אלא כפי חזקת טובה שנותן לאביו אחד מן הבנים בשביל שמורשה לו, והיינו טובת הנאה). * (של הפקר - וכל שכן אי דנפשיה, אלא רבותא קא משמע לן: דמצי זכי בהפקר לחליה קדושה עילויה).

בעא מיניה רב חייא בר אבין מרבא: "ככרי (יהא אסור) עליך" - (וחזר) ונתנה לו (למודר) במתנה מהו? "ככרי" אמר לו, כי איתיה ברשותיה (כלומר: כל זמן שהוא של מדיר) - הוא דאסור (דהכי משמע "ככרי" - כל זמן שהוא שלי)? או דלמא "עליך" אמר ליה: עילויה שויתיה (לאותו ככר) הקדש (ואף על פי שנתנו לו במתנה אסור)?

אמר ליה: פשיטא דאף על גב דיהבה ליה במתנה אסור; אלא (הא קמבעיא ליה: האי דאמר) "ככרי עליך" (אי אמרינן דכל זמן שהוא ברשותיה [שאמר "ככרי" ולא אמר "ככר זה"] דאי אתי לידיה [של המודר] מיניה דיליה [מהמדיר] קאמר ליה) לאפוקי מאי? לאו לאפוקי דאי גנבה מיניה מיגנב (לאותו ככר, ונתנה לו הגנב במתנה - שאינו אסור בה, הואיל והוא עצמו לא נתנה לו? או דלמא אף על גב דאי גנבה ליה מיגנב אסירה ליה)? אמר ליה: לא! לאפוקי דאי אזמניה עלה (למיכל מההוא ככר מעיקרא, והדר אמר ליה "ככרי עליך" - דהתם כיון דאזמניה עליה קנה חלקו כמה שהוא יכול לאכול הימנה, ואינו יכול לאוסרה עליו, דלאו כוליה דנותן הוא אלא גם דמזומן).

(נדרים לה, א) איתיביה: 'אמר לו "השאלני פרתך"! אמר לו "קונם פרה שאני קנוי לך" (הכי גרסינן: שאני הנאה לך) - (והכי משמע: קונם יהו עליך שאר פרות שיש לי, שאני מהנה לך, כלומר: שאין לי פרה אחרת, וזו שיש לי - איני משאילך; שזו - לא רצה להשאיל, והאחרות אסורות עליו בנדר), (או שאמר לו): "נכסי (אסורין) עליך אם יש לי פרה אלא זו" (ונמצא שיש לו פרה אחרת - אסור לישאל ליהנות); "השאלני קרדומך"! אמר לו "קונם קרדום שיש לי שאני (שאינו) קנוי" (כלומר: שלא קניתי קרדום אחר, וזה איני משאילך שאני צריך לו); (או שאמר לו): "נכסי (יהו אסורים) עלי אם יש לי קרדום (אחר) אלא זה", ונמצא שיש לו (קרדום אחר): כחיו (של) בעל הקרדום) - אסור (ליהנות מנכסיו כל ימי חייו; אי נמי: בחייו דמדיר - אסורין נכסיו על המודר); מת (המשאיל) או שנתנה לו במתנה (למודר) - הרי זה מותר.

(אמר לן המורה: האי דקתני 'מת' - לא קאי אסיפא כלל, דהיכי מצי קתני אסיפא [דהא] קתני "נכסי עלי" מת או שנתנה לו במתנה הרי זה מותר - מי מותר? הרי אנפשיה קאמר! אלא ארישא קתני, א'השאלני פרתך", שאם מת המדיר - מותר [המודר] בפרה או בנכסים של מדיר, דהא אמר "נכסי" [עליך], ומאחר שמת - לאו נכסיה דידיה אינו; והכי נמי אם ניתנו לו במתנה. ואמר לן המורה דכה"ג 'שאני הנאה' שאינו קנוי - כינוי לשון בני אדם [הן] (שם) דהכי היו נודרים בירושלים, ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם.

קתני שניתנו לו במתנה הרי זה מותר - וקשיא לרבא, דאמר: אף על גב דיהיב ליה במתנה אסור! אמר רבי אחא בריה דרב איקא [גירסת רש"י: אמר לך רבא: הכא במאי עסקינן? - כגון]: שניתנה לו על ידי אחר (שבעל הפרה נתנו לאחר ואותו אחר נתנו לשואל). (ולכך מותר: שכבר הוציאה משאיל מרשותו כשנתנה לאחר; אבל היכא דאמר ליה "ככרי עליך" ולא נתנה לו על ידי אחר - הואיל ולא יצאת מרשותו קודם לכן - אסור; ולא דמי להיכא דאיגנבה מיניה, משום דהיכא דאיגנבה מיניה - הואיל ושלא מדעתו דבעל הככר יצא מרשותו - כעודה בידו דמי. ואסור; אבל היכא שנתנה לו במתנה על ידי אחר - יצאת מרשותו מדעתו).

אמר רב אשי: דיקא נמי דקתני 'שניתנה לו' ולא קתני 'שנתנה לו' (דמשמע שהוא עצמו נתנו לו).

בעא מיניה רבא מרב נחמן: יש מעילה בקונמות (היכא דאמר "קונם ככר זה" - ואכלו: מי הוי כהקדש מעליא, דיש בו מעילה ומעל) או לא?

¹ על פי הב"ח, וכן צריך לומר לפי הסברה, שאין הבדל בין הרישא לסיפא.

אמר ליה: תניתוה: 'מקום שנוטלין עליה שכר - תיפול הנאה להקדש' (ומודר היינו דאמר "קונס", ומדמי ליה להקדש) - למימרא כי הקדש: מה הקדש יש בו מעילה - אף קונמות יש בהן מעילה. כתנאי: "קונס ככר זו הקדש" (שאמר בלשון "הקדש" ובלשון "קונס", והוא הדין נמי לא אמרה אלא בלשון "קונס"), ואכלה - בין הוא ובין חבירו - מעל (שהרי הקדישה סתם אכולי עלמא), לפיכך (הואיל ויש בה מעילה) יש לה פדיון (ויצאה לחולין, דהוי כשאר הקדש); (אמר): "ככר זו עלי להקדש", ואכלה (כיון דאמר "עלי" - עליה ידידה שוויה הקדש) - הוא מעל (אם אכל חייב לשלומי), חבירו לא מעל (דלא אסרה אלא על עצמו, וגבי חבירו הוי כחולין), לפיכך אין לה פדיון (שהוא עצמו אין יכול לפדותה לעולם שהרי אמר "עלי" - ולא על אחר, ואחר אין יכול למעול בה) - דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים: בין כך ובין כך (בין אמר סתם, בין אמר "עלי") לא מעל (בין הוא ובין חבירו, אף על פי שאמר "הקדש" - כיון דאמר נמי "קונס"), לפי שאין מעילה בקונמות. אמר ליה רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי: "ככרי עליך" ונתנה לו במתנה - מי מעל (אליבא דמאן דאמר יש מעילה בקונמות קבעי)? למעול נותן - הא לא אסירא עליה (דנותן)? למעול מקבל - יכול דאמר היתירא בעיתי, איסורא לא בעיתי (גירסת רש"י: היתירא ניחא לי דתיתיב לי, איסורא לא בעיתי; כלומר: דבתורת היתר קבלתיה ממך ולא בתורת איסור)! אמר ליה: מקבל מעל לכשיוציא, שכל המוציא מעות הקדש לחולין כסבור של חולין הוא - מועל (אעפ"כ - הכי נמי אף זה המקבל אף על פי שסבור זה המקבל שהיתר הוא) - אף זה מועל (כי אכלה מעל).

(נדרים לה, ב)

משנה:

ותורם את תרומתו ומעשרותיו לדעתו (מפרש בגמרא), (אם היה כהן אותו שנדר שלא יהנה ממנו) ומקריב עליו (יכול להקריב עליו) קיני זבין קיני זבות (וכו') קיני יולדות חטאות ואשמות; ומלמדו מדרש הלכות ואגדות; אבל לא ילמדנו מקרא, אבל מלמד הוא את בניו ואת בנותיו מקרא.

גמרא:

איבעיא להו: הני כהני (שמקריבין קרבנות) - שלוחי דידן (דבעלי קרבן) הוו? או שלוחי דשמיא? למאי נפקא מינה? למודר הנאה: אי אמרת שלוחי דידן הוו - הא מהני ליה (שליח לכפר כפרתו, ואיהו הדירו שלא יהנה ממנו), ואסור; ואי אמרת שלוחי דשמיא - שרי! מאי?

תא שמע דתנן: 'מקריב עליו קיני זבין כו': אי אמרת שלוחי דידן - קא מהני ליה (אלא מדקתני 'מקריב עליו קיני זבין' וכו' שמע מינה דשלוחי דשמיא נינהו)!

וליסעמיך (אם כן דשלוחי דשמיא נינהו) - ליתני (סתם) 'מקריב עליו קרבנות'?! אלא (מדלא קתני אלא קיני זבין וכו' - שמע מינה דשלוחי דידן נינהו); (ודקשיא לן הא קמהני ליה - תריץ: לא קמהני ליה) מחוסרי כפרה שאני (כי הני דמתניתין), דאמר רבי יוחנן: הכל (כל הקרבנות) צריכין דעת (שיהו מקריבים בעלים) חוץ ממחוסרי כפרה, שהרי אדם מביא קרבן על בניו ועל בנותיו הקטנים (כשהן מחוסרי כפרה) שנאמר (ויקרא טו, לב) זאת תורת הזב (ואשר תצא ממנו שכבת זרע לטומאה בה) - בין גדול בין קטן (ונשים נמי שמביא קרבן עליהן אף על פי שלא מדעתן [הב"ח] הוא הדין נמי גדולים: אין צריכין להביא כפרתן לדעתן; הלכך - הואיל ומקריב עליו שלא לדעתו - לא מהני ליה: דהא לא ידעו! ומותר).

אלא מעתה, לרבי יוחנן (דמפיק מזאת תורת הזב בין גדול בין קטן הכא נמי מצי למימר מהאי קרא נמי): [ויקרא יג, ה] והקריבו לפני ה' וכיפר עליה וטהרה ממקור דמיה [זאת תורת היולדת [לזכר או לנקבה] בין קטנה ובין גדולה?! - קטנה בת לידה היא? והא תני רב ביבי קמיה דרב נחמן: שלש נשים משמשות במוך: קטנה ומעוברת ומניקה: קטנה - שמא תתעבר ותמות (ודאי אלמא לאו בת לידה היא)! (אמר לך רבי יוחנן): ההיא 'זאת תורת היולדת' - בין פקחת בין שוטה (לא מרבי לה לקטנה אלא בגדולה מיירי וקא מרבה אפילו יולדת שוטה), שכן אדם מביא קרבן (עשיר, אפילו) על אשתו שוטה, כדברי רבי יהודה, דתניא [דומה לנגעים פ"ד מ"ב; וכן מיר כד, א ועוד]: 'רבי יהודה אומר: אדם מביא קרבן עשיר על אשתו וכל קרבנות שחייבת (אדם מביא קרבן עשיר על אשתו בין שוטה, ולא אמרינן דאף על פי

שנשאת לעשיר - עניה היא, דמה שקנתה אשה קנה בעלה, אלא כל הקרבנות שחייבת מביא עליה) **שכך כותב לה 'ואחריות דאית ליך עלי מן קדמת דנא'** (דהכי משמע: אחריותא עלי, וכי היכי דהאי מביא קרבן על אשתו יולדת - אפילו שוטה; כך כל מחוסרי כפרה אין צריכין דעת ולעולם שלוחי דידן נינהו) .

(נדרים לו, א)

מתיב רב שימי בר אבא: **'אם היה כהן (המדיר) יזרוק עליו דם חטאתו ודם אשמו'** (קתני סתם, דמשמע כל חטאות ואשמות ואף על גב דלא מחוסרי כפרה נינהו) ! ? (לא! לעולם שלוחי דידן נינהו, ומאי דם חטאתו ודם אשמו? דקתני? -) דם חטאתו של מצורע ודם אשמו של מצורע, דכתיב (ויקרא יב), **זאת תהיה תורת המצורע [ביום טהרתו והובא אל הכהן] (דהיינו מחוסרי כפרה וכו', והוא הדין לגדול): - בין גדול ובין קטן.** תנן [גיסין פ"ה מ"ד]: **'הכהנים שפיגולו במקדש מזידין חייבין'** (לשלם קרבן לבעלים) - הא שוגגין פטורין, אלא שפיגולן פיגול. אי אמרת בשלמא שלוחי דשמיא הו - היינו שפיגולן פיגול, אלא אי אמרת שלוחי דידן הו - אמאי פיגולן פיגול? לימא ליה "שליחא! שויתין (שליח) לתקוני, ולא לעוותי!" אמרי: (לעולם שלוחי דידן נינהו, ולהכי פיגולו פיגול): שאני גבי פיגול דאמר קרא [ויקרא ז"ח: ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה, המקריב אתו] לא יחשב לו [פגול יהיה] והנפש האכלת ממנו עונה תשא [מכל מקום (פיגול יהיה מכל מקום) .

גופא אמר רבי יוחנן: הכל צריכין דעת חוץ ממחוסר כפרה, שהרי אדם מביא קרבן על בניו ועל בנותיו הקטנים. אלא מעתה יביא אדם (אפילו) חטאת חלב על חבירו, שכן אדם מביא על אשתו שוטה (דמשמע כל קרבנות שהיא חייבת, אפילו אם אכלה חלב), כרבי יהודה? אלמה אמר רבי אלעזר הפריש חטאת חלב על חבירו לא עשה כלום? (ומתוך [אליבא ד] רבי יוחנן): 'אשתו שוטה' היכי דמי (שתהא מחויבת קרבן)? אי דאכלה כשהיא שוטה - לאו בת קרבן היא! ואי דאכלה כשהיא פקחת ונשתתית - הא אמר רבי ירמיה אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: 'אכל חלב והפריש קרבן ונשתתה וחזר ונשתתה - פסול (הקרבן): הואיל ונדחה (כשנשתתית, דלאו בת קרבן היא) - ידחה' (התם נמי גבי אשה: הואיל ונדחת בשעת אכילה - נדחת מהכל, ואין אדם מביא קרבן חלב על אשתו שוטה, וליכא למירמא מהכא; וכי קאמינא דלדבי יהודה הא דמביא קרבן על אשתו שוטה - כגון זבה או יולדת או מצורעת). (וקפריך תו): אלא מעתה יביא אדם פסח על חבירו, שכן אדם מביא על בניו ועל בנותיו הקטנים - אלמה אמר רבי אלעזר: 'הפריש פסח על חבירו (שלא מדעתו) לא עשה כלום'? אמר רבי זירא [שמות יב, ג]: דברו אל כל עדת ישראל לאמור: בעשור לחודש הזה, ויקחו להם איש [שה לבית אבות] (דמשמע אדם מביא פסח ושוחט על בניו ועל בנותיו הקטנים) - לאו דאורייתא [להביא פסח עבור קטנים] (להכי הפריש פסח על חבירו לא עשה ולא כלום); וממאי (דלאו דאורייתא הוא)? מדתנן [פסחים פ"ח מ"ג]: **'האומר לבניו: "הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכס ראשון לירושלים" - כיון שהכניס ראשון ראשו ורובו זכה בחלקו ומזכה את אחיו עמו'** ואי אמרת שה לבית (דאדם שוחט על בניו הקטנים) דאורייתא - על בישראל קאי ומזכי להו (כלומר: היאך יכול זה לזכות את אחיו מאחר שנשחט? והא תנן [פסחים פ"ח מ"ג; דף סב, ב; פטא] **זמנין ומושכין ידיהן עד שישחט'**)? אלא (אלא אזמוני להו לאחר שחיסה לאו דאורייתא, והך משנה משמע דבבניו קטנים מיירי; הואיל ולא דאורייתא הוא) - למה להו (למה ליה לאבוהון למימר "הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכס לירושלים")? - דאמר להון אבוהון כדי לזרוז במצות.

תניא נמי הכי: **'מעשה היה וקדמו בנות לבנים ונמצאו בנות זריזות ובנים שפלים'** (כדי לזרוז קאמר: מדקאמר **בנים שפלים'** ולא קאמר 'ובנים לא יצאו ידי חובתן' - מכלל דלא מחייבי מדאורייתא, אלא לזרוז קאמר) .

ותורם את תרומותיו [לדעתו]:

(נדרים לו, ב)

איבעיא להו: התורם משלו על של חבירו - צריך דעתו או לא? מי אמרינן כיון דזכות הוא לו (שמדויח: שתורם עליו משלו, ולא צריך ליתן לו כלום) -

לא צריך דעת (שזכין לאדם שלא בפניו)? או דלמא (כיון) מצוה דיליה (דבעל הכרי) היא וניחא ליה למיעבדיה (שיקיים הוא את המצוה לפיכך צריך שיוודיעו)?
 תא שמע [ממשנתנו]: 'תורם את תרומותיו ואת מעשרותיו לדעתו'; במאי עסקינן? אילימא מן (משל) בעל הכרי על של בעל הכרי - ולדעתו דמאן? אילימא לדעתו דיליה (לדעתו של תורם, שלא הודיעו לבעל הכרי שהוא תורם עליו) - מאן שויה שליח (הא קיימא לן מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם)? אלא לדעתו דבעל הכרי? הא קמהני ליה דקעביד שליחותיה (ואיה 'והדירו' [כלומר: ודאי שאסור למודר שהמדיר לא יהנה ממנו])?

אלא משלו על של הכרי - ולדעתו דמאן? אילימא לדעתו דבעל הכרי - הא קמהני ליה (האי שתורם עליו)! אלא לאו - לדעתיה דנפשיה (שלא הודיע לבעל הכרי שהוא רוצה לתרום עליו), ומשלו תורם על של חבירו; ואי אמרת 'צריך דעת' - הא קמהני ליה (כיון שתורם עליו בידיעתו)! אלא לאו 'אין צריך דעת' (ולהכי תורם עליו: דכיון שתורם עליו שלא מדעתו - לא מהני ליה כלל) [והמשנה עדיין בלתי מוסברת]!?

לעולם משל בעל הכרי על בעל הכרי (מיירי, ולדעתו דבעל הכרי; ודקאמרת 'הא קמהני ליה דעביד שליחותיה ותרם') - כדאמר רבא: באומר "כל הרוצה לתרום יבא ויתרום" - הכא נמי באומר וכו' (דכיון דלא שויה שליח ממש טפי מאחריני, ואחריני נמי יכולין לתרום כמותו - לא מהני ליה כלל: דאי לא תרם ליה האי תרם ליה איניש אחרינא! ומהכא ליכא למשמע מינה כלל).

בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: התורם משלו על של חבירו, טובת הנאה של מי (אותה פרוטה שיכול לקבל מישראל אחר כדי ליתנה לבן בתו כהן - משל מי היא)? מי אמרינן אי לאו פירי דהאיך (דתורם) - מי מתקנא כריא דההוא (לא מתקן כריא דההוא - ותיהוי אותה פרוטה דתורם)? או דלמא: אי לאו כריא דההוא - לא הויין פירי דהדין תרומה (ודבעל הכרי הוי טובת הנאה)? אמר ליה: אמר קרא [דברים יד, כב: עשר תעשר] את כל תבואת זרעך [היוצא השדה שנה שנה] (דברים יד, כה) ונתת [בכסף, וצרת הכסף בידך, והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיך בו] (שמע מינה דבעל הכרי היא טובת הנאה, מדכתיב 'זרעך' ונתת).

איתיביה [ממשנתנו]: 'תורם את תרומותיו ואת מעשרותיו לדעתו' (של תורם) - (וקא סלקא דעתא דמשלו על של בעל הכרי) ואי אמרת טובת הנאה דבעל הכרי - הא קא מהני ליה (דשקיל טובת הנאה)? אלא (מדתורם לו) - שמע מינה טובת הנאה דיליה (של תורם היא)! אמרי: לא (לעולם מהא ליכא למשמע מינה טובת הנאה של מי)! (דהכא לא מיירי אלא) משל בעל הכרי על של בעל הכרי ולדעתו דבעל הכרי (ולהכי טובת הנאה שלו, ואפילו הכי לא קא מהני ליה): באומר "כל הרוצה לתרום יבא ויתרום" (כדאוקימנא לעיל).

תא שמע, דאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: המקדיש (שפודה את הקדשו) מוסיף חומש (ולא אדם אחר, כדכתיב ואם המקדיש יגאל את ביתו (ויקרא כז, טו)), (המפריש קרבן לפטור חובתו של חבירו) ומתכפר עושה תמורה (באותו קרבן: דהשתא הוי ידידיה, ולא המפרישו: דמאחר שהפריש לצורכו - קנאו המתכפר), והתורם משלו על שאינו שלו - טובת הנאה שלו (של תורם)!

מלמדו מדרש הלכות ואגדות אבל לא ילמדנו מקרא: מקרא מאי טעמא לא ילמדנו? משום דקמהני ליה? מדרש נמי קמהני ליה?

אמר שמואל: במקום שנוטלין שכר על המקרא ואין נוטלין שכר על המדרש (ולהכי לא ילמדנו מקרא בחנם לזה, דקמהני ליה השכר שהיה לו ליתן; אבל מלמדו הלכות בחנם דלא קא מהני ליה כלל).

מאי, פסקא [האם ברור] (דבמנהגא תליא מילתא, ולאויסורא איכא אפילו למשקל שכר של המקרא)? (תריץ: לא, ודאי לאו שפיר עבד דשקל כלל).

(נדריים לו, א)

(ו)הא קא משמע לן (מתניתין): דאפילו במקום שנוטלין שכר: על המקרא - שרי למשקל, על המדרש לא שרי למשקל (ולהכי לא ילמדנו מקרא: דהואיל ושרי למשקל שכר אם מלמדו בחנם - מהני ליה מן השכר שהיה לו ליתן).

מאי שנא מדרש, דלא?

דכתיב (דברים ט"ז) ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם [חקים ומשפטים, לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה] וכתב (דברים ט"ז) ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' [אלקי, לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה] - מה אני בחנם אף אתם נמי בחנם!

מקרא נמי בחנם!

רב אמר: (מאי טעמא התירו למשקל שכר מן המקרא?) שכר שימור (מפני שאין נוטלין שכר אלא על שכר שימור: שמשמרין התינוקות, שאין מניחין אותן לצאת ולעסוק בדברים בטלים, ולא שכר לימוד המקרא; וקטנים דצריכין שימור למדין מקרא, ולא גדולים; ולהכי לא ילמדנו [מודר ההנאה] מקרא לקטנים בחנם: דהואיל ושרי למשקל עליהו שכר - קמהני השכר שהיה לו ליתן; אבל מלמדו מדרש, דקטנים אין לומדים מדרש אלא לגדולים, וגדולים לית להו שכר שימור, ולא קמהני להו כלל, ולהכי שרי); ורבי יוחנן אמר: שכר פיסוק טעמים (שקיל מנייהו: שמלמדם ניקוד וטעמים; וההוא שכר מצי למשקל; ופיסוק טעמים אינו אלא במקרא, ולהכי לא ילמדנו מקרא).

תנן: 'לא ילמדנו מקרא': בשלמא למאן דאמר שכר פיסוק טעמים - היינו דלא ילמדנו; אלא למאן דאמר 'שכר שימור' - גדול בר שימור הוא?

(תריץ מתניתין דקתני 'לא ילמדנו מקרא') בקטן קתני (משום דקא מהני ליה: שמניח לו את השכר שהיה לו ליתן).

אי בקטן - אימא סיפא: 'אכל מלמד את בניו מקרא' - קטן בר בנים הוא?

חסורי מחסרא והכי קתני: 'לא ילמדנו מקרא' - בקטן (בחנם, משום דקא מהני ליה שכר השימור); (אבל) אם היה גדול - מלמדו לו ולבניו מקרא (גדול - משום דאיהו לא צריך שימור, ולא קמהני ליה; ולבניו נמי: הואיל ואביהן עמהם - הוא משמרם, וליכא שכר שימור).

מיתבי: 'תינוקות לא קורין בתחילה בשבת' (אין מתחילין ללמדם בתחילה בשבת בדבר שלא למדו מעולם) אלא (אבל) שוניין בראשון (כלומר: בדבר שלמדוהו כבר פעם ראשונה - לומדים אותן פעם שניה בשבת; ולהכי קתני 'בראשון': דרביתא קא משמע לן: אף על פי שלא למדוהו התינוקות אלא פעם אחת - שוניין); בשלמא למאן דאמר 'שכר פיסוק טעמים' (שרי למשקל) - היינו דאין קורין בתחילה בשבת (דהואיל ומעולם לא למדו דבר זה אלא עכשיו - אינו מלמדו אלא בשכר, ואתי למשקל שכר בשבת; אבל שוניין - דעביד ליה בלא שכר); אלא למאן דאמר 'שכר שימור' - אמאי אין קורין בתחילה בשבת, ואמאי שוניין בראשון (אפילו שוניין לא)? הא איכא שכר שימור דשבת (ואתי למשקל שכר בשבת)?!

וליטעמין - שכר פיסוק בשבת מי אסור? הבלעה היא (כדקתני), והבלעה מישראל שרי, דתניא: 'השוכר את הפועל' (שנותן לו שכרו של כל יום) לשמור את התינוק (מטומאה), לשמור את הפרה, לשמור את הזרעים (לצורך העומר) - אין נותנין לו שכר שבת, לפיכך

(נדריים לו, ב)

אם אכדו (בשבת) אינו חייב באחריותן (הואיל ואינו שכיר ביום שבת); ואם היה שכיר שבת (שנותנים לו שבעה פשיטין שכרו לשבוע, אע"פ שמגיע ליום שבת פשוט אחד - כיון דכל יום שבת נבלע עס שכירות שאר השבוע - זו היא הבלעה, ששכר שבת מבליע בתוך ימי השבוע - נותנין שכר שבת, דהבלעה שרי), שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע - נותן לו שכר שבת, לפיכך אם אכדו (בשבת) - חייב באחריותן (דהא נותנין לו שכר השבת); אלא גבי שבת (דקתני 'לא קורין בתחילה אבל שוניין') - (לאו משום שכר פיסוק, ולא משום שכר שימור קאמר, דהא שרי בהבלעה!) היינו טעמא דאין קוראין בתחילה: משום דיפנו (כדי שיהו פנויים) אבהתהון דינוקי למצותא דשבתא (דלהון, שאם היו עסוקין להקרותן בתחילה בדבר חדש - היו טרדין בהן, ולא היו פנויים למצות שבת: להתענג בו; אבל שוניין, הואיל וכבר למדוהו - לא מטרדי בהן).

ואיבעית אימא משום דבשבתא אכלין ושתין ויקיר עליהון עלמא (שכבד עליהם ללמוד מפני המאכל, ולהכי אין קורין בתחילה בשבת, דמצער להו), כדאמר שמואל: שינוי וסת - תחילת חולי מעיים.

ולמאן דאמר שכר פיסוק טעמים - מאי טעמא לא אמר שכר שימור? קסבר בנות (שמלמדין אותן תורה) - מי קא בעיין שימור (אינהו לאו אורחיהו למיפק אבראי, דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה, יד) וליכא לאוקמא בה שכר שימור)! ולמאן דאמר שכר שימור - מאי טעמא לא אמר שכר פיסוק טעמים?

קסבר <שכר> פיסוק טעמים - דאורייתא הוא (ולא מצי למשקל עלייהו אגרא), דאמר רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב: מאי דכתיב (נחמיה ח, ח) ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא? - 'ויקראו בספר תורת האלהים' - זה מקרא; 'מפורש' - זה תרגום; 'ושום שכל' - אלו הפסוקים (עוד היכן מסיים כל פסוק ופסוק; להכי קרי להו 'שום שכל': שיכול להשכיל בפסוק בין כל פיסוק ופיסוק); 'ויבינו במקרא' - זה פיסוק טעמים; ואמרי לה: אלו המסורות.

אמר רבי יצחק: מקרא סופרים, ועיטור סופרים, וקריין ולא כתיבן, וכתובין ולא קריין - הלכה למשה מסיני (דנקאין הכי):

'מקרא סופרים':

ארץ (גירסת רש"י: 'ארץ ארץ': כלומר מה שקורין 'ארץ' ארץ [בשני סגולים] דלא כתיבין ההברה דלא כתיבין יו"ד בין אל"ף לרי"ש ובין רי"ש לצד"י; וכן נמי ארץ [קמץ-פתח] דלא כתיבין ב' אלפי"ן או ה"א סמוך לאל"ף ויו"ד בין רי"ש לצד"י);

(וכן) שמ"ס (דלא כתיבין שאמים אל"ף בין שי"ן למ"ם ובין מ"ם ליו"ד) (וכן) מצרים;

'עיטור סופרים':

[בראשית יח, ה: ואקחה פת לחם וסעדו לבכם] אחר תעברו [כי על כן עברתם על עבדכם; ויאמרו: כן תעשה כאשר דברת] (ולא כתיב 'תעברו אחר', והיינו 'עיטור': שמעטרין הדיבור דהכי משמע יפה);

[בראשית כד, נה: ויאמר אחיה ואמה: תשב הנער אתנו ימים או עשור] אחר תלך;

[במדבר לב, נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים] אחר תאסף [אל עמך];

[תהלים סח, כו] קדמו שרים אחר נוגנים [בתוך עלמות תופפות] (ולא כתיב 'אחר נוגנים קדמו שרים');

[תהלים לו, ז:] צדקתך כהררי אל [משפטיך תהום רבה, אדם ובהמה תושיע ה'] (ולא כתיב 'כהררי אל צדקתך' דהכי מסתבר טפי, ובדווקא משתעי);

'קריין ולא כתיבן':

'פרת' ד'בלכתו' [שמואל ב ח, ג: ויך דוד את הדדעזר בן רחב מלך צובה, בלכתו להשיב ידו בנהר פרת] (פרת - קרי ולא כתיב);

'איש' ד'כאשר ישאל איש בדבר האלהים' (באחיתופל כתיב) [שמואל ב טז, כג: ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם, כאשר ישאל איש - קרי ולא כתיב] בדבר האלקים, כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלם);

'באים' ד'נבנתה' ((קרי ולא) כתיב) [ירמיהו לא, לז: הנה ימים [באים - קרי ולא כתיב] נאם ה' ונבנתה העיר לה' ממגדל חננאל שער הפנה];

'לה' ד'פליטה' [ירמיהו נכט: השמיעו אל בבל רבים כל דרכי קשת חנו עליה סביב, אל יהי נלה - קרי ולא כתיב] פליטה שלמו לה כפעלה ככל אשר עשתה עשו לה, כי אל ה' זהה אל קדוש ישראל] (שניהן כתובין בירמיהו);

'את' ד'הגד הוגד' [רות ב, א: ויען בעז ויאמר לה: הגד הגד לי] כנראה היתה גירסא שאיננה במסורה שלנו, שיש כאן קרי של המילה 'את' כל אשר עשית את חמותך, אחרי מות אישך; ותעזבי אביך ואמך, וארץ מולדתך, ותלכי, אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום]; 'אלי' ד'הגורן' [רות ג, ה: ותאמר אליה: כל אשר תאמרי [אלי - קרי ולא כתיב] אעשה; [פסוק ו] ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה]; 'אלי' ד'השעורים' [רות ג, יז: ותאמר שש השעורים האלה נתן לי, כי אמר [אלי - קרי ולא כתיב] אל תבואי ריקם אל חמותך];

הלין (דכולהו הני) קריין ולא כתבן;

וכתבן ולא קריין:

'נא' דיסלח (דנעמן) [מלכים ב ה, יח: לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי, והשתחותי בית רמן; בהשתחותי בית רמן, יסלח נא] [נא' כתיב ולא קרי] ה' לעבדך בדבר הזה;

(נדריים לח, א)

'זאת' ד'המצוה' [דברים ו, א: וזאת] יש מפרשים שלא קראו את האות וו בתחילת וזאת בראש הפסוק] המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה] [הגר"א מוזק דוגמא זו, ובמקומה: [ירמיהו לח, טז: וישבע המלך צדקיהו אל ירמיהו בסתר לאמר: חי ה' את [המלה את אינה נקראת] אשר עשה לנו את הנפש הזאת אם אמיתך ואם אתנך ביד האנשים האלה אשר מבקשים את נפשך];

'ידרוך' ד'הדורך' (כתיב בירמיה, וקראי לא גרס להו 'ידרוך' דכתבן ולא קריין) [ירמיהו נא, ג: אל ידוך ידוך [מילה כפולה זו נקראת רק פעם אחת] הדרך קשתו, ואל יתעל בסרינו ואל תחמלו אל בחריה, החרימו כל צבאה];

'חמש' דפאת נגב [יחזקאל מח, טז: ואלה מדותיה פאת צפון חמש מאות וארבעת אלפים, ופאת נגב חמש חמש [מילה כפולה זו נקראת רק פעם אחת] מאות וארבעת אלפים, ומפאת קדים חמש מאות וארבעת אלפים, ופאת ימה חמש מאות וארבעת אלפים] (וטעמייהו לא מפרש ליה);

'אם' ד'כי גואל' [רות ג,יב: ועתה כי אמנם כי אם 'אם' כתיב ולא קרי] גאל אנכי, וגם יש גאל קרוב ממני] - הלין כתבן ולא קריין .

אמר רב אחא בר אדא: במערבא פסקין להדין פסוקא לתלתא פסוקין [שמות יט,ט] ויאמר ה' אל משה: הנה אנכי בא אליך בעב הענן [בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם, ויגד משה את דברי העם אל ה'] .

אמר רבי חמא ברבי חנינא: לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות שנאמר [שמות לד,א: ויאמר ה' אל משה:] פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים [וכתבתי על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשונים אשר שברת] - פסולתן שלך יהא .
אמר רבי יוסי ברבי חנינא: לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו שנאמר: 'כתב לך' [שמות לד,כז:] ויאמר ה' אל משה: כתב לך את הדברים האלה, כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל] 'פסל לך' [שם פסוק א:] מה פסולתן שלך אף כתבן שלך; משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב אומר (משלי כב,ט) טוב עין הוא יבורך [כי נתן מלחמו לדל] .

מתיב רב חסדא: (דברים ד,יד) ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם [חקים ומשפטים, לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה] (אלמא הקב"ה צוה ליתנה לישראל) ? !
'ואותי צוה' - ואני לכם .

(דברים ד,ה) ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי [לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה] ? !
אותי צוה - ואני לכם .

(דברים לא,יט) ועתה כתבו לכם את השירה [הזאת ולמדה את בני ישראל, שימה בפיהם, למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל] ('כתבו לכם' - אלמא שניתנה נמי להן לישראל) ? !
'הזאת' - השירה לחודה .

'למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל' (שילמדו כל התורה וילמדו אותה - אלמא לישראל נמי ניתנה) ? !
אלא פילפולא בעלמא (להבין דבר מתוך דבר - הוא דניתן למשה, וניהג בה טובת עין ונתנה לישראל) .

אמר רבי יוחנן: אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו, וכולן ממה: .

'גבור' - דכתיב (שמות מ,יט) ויפרוש את האהל על המשכן [וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה כאשר צוה ה' את משה], ואמר מר: משה רבינו פרסו (מכלל דגבור הוא וגוף גדול), וכתב (שמות כו,טז) עשר אמות ארך הקרש [ואמה וחצי האמה רחב הקרש האחד] .

אימא דאריך וקטין (שלא היה גופני ולא היה בעל כח) ?
אלא מן הדין קרא, דכתיב (דברים ט,יז) ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם [לעיניכם], ותניא: 'הלוחות' - ארכן ששה ורחבן ששה ועביין שלשה' (ואפילו הכי שיברן) .
'עשיר' - 'פסל לך' - פסולתן שלך יהא;
'חכם' - רב ושמואל, דאמרי תרוייהו: חמשים שערי בינה נבראו בעולם, וכולם נתנו למשה חסר אחת, שנאמר (תהלים ח,ו) ותחסרהו מעט מאלהים [וכבוד והדר תעטרנה] (וזו היא אחת שאותה אחת היה הקב"ה יתירה עליו) .
'עניו' דכתיב (במדבר יב,ג) והאיש משה עניו מאד [מכל האדם אשר על פני האדמה] .

אמר רבי יוחנן: כל הנביאים - עשירים היו. מנלן ? ממה ומשמואל, מעמוס ומיונה:

'משה' - דכתיב: (במדבר טז,טו) ויחר למשה מאד ויאמר אל ה': אל תפן אל מנחתם] לא חמור אחד מהם נשאתי [ולא הרעתי את אחד מהם]; אי בלא אגרא (מאי רבותיה) - לאפוקי מאן דשקל בלא אגרא (כל מי שהוא רוצה חמורו של חבירו בלא שכר? ומאי מעליותא היא דלא הוה גדול? כולי עלמא נמי לא גוזלין ניהו) ? אלא דאפילו באגרא, דילמא (האי דלא שקיל אפילו באגרא - לאו משום עושר; דילמא) משום דעני הוה (ולא הוה ליה משואות ולהכי לא הוה צריך) ? אלא (מהכא שמעינן דעשיר היה) מן 'פסל לך' - פסולתן יהא שלך' .
'שמואל' - דכתיב (שמואל א יב,ג) הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי [ואת מי עשקתי את מי רצותי ומיד מי לקחתי כפר ואעלים עיני בו ואשיב לכם]; אי בחנם, לאפוקי מאן דשקל בחנם ? אלא דאפילו בשכר .
דלמא דעני הוה ?

אלא מהכא: (שמואל א' ט"ז) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו [ושם שפט את ישראל ויבן שם מבזח ל], ואמר רבא: כל מקום שהלך - ביתו עמו (כגלי תשמישו, וזה היה מרוב עושר).

אמר רבא: גדול מה שנאמר בשמואל יותר משנאמר במשה, דאילו במשה רבינו כתיב: [במדבר טז, טו: ויחר למשה מאד ויאמר אל ה': אל תפן אל מנחתם] לא חמור אחד מהם נשאתי (בעל כרחו) [ולא הרעתי את אחד מהם] - דאפילו בשכר (הא ברצון בעלים היה שוכר); ואילו גבי שמואל אפילו ברצון לא שכרו, דכתיב (שמואל א' יב, ד): ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו [ולא לקחת מיד איש מאומה] (שלא היה שוכר לא באונס ולא ברצון). 'עמוס' - דכתיב (עמוס ט"ז, ד): ויען עמוס ויאמר אל אמציה: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס שקמים - כדמתרגם רב יוסף: ארי מרי גיתי אנא, ושקמין לי בשפלתא; 'יונה' - דכתיב [יונה א, ג]: ויקם יונה לברח תרשישה, מלפני ה', וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש, ויתן שכרה וירד בה [ויתן שכרה וירד בה] [לבוא עמהם תרשישה מלפני ה'], ואמר רבי יוחנן: שנתן שכרה של ספינה כולה. אמר רבי רומנוס: שכרה של ספינה הויה ארבעה אלפים דינרי דהבא.

ואמר רבי יוחנן: בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה - עד שניתנה לו במתנה, שנאמר (שמות לא, יח) ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו [בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלקים].

משנה:

וזן את אשתו ואת בניו (של מודר) אף על פי שהוא (שהמודר) חייב במזונות (כיון דלאו לפטומי עבידן, ודי להן במאי שהוא מפרנסן - לאו הנאה מרובה עביד ליה), ולא יזון את בהמתו בין טמאה בין טהורה (הואיל ולפטומי עבידן עביד ליה הנאה מרובה);

רבי אליעזר אומר: זון את הטמאה ואינו זון את הטהורה. אמרו לו: מה בין טמאה לטהורה? אמר להו: שהטהורה נפשה לשמים וגופה שלו (לאכילה משום הכי לא יזון אותה לפטומי שמהנהו הנאה מרובה), וטמאה

(נדרים לח, ב)

[המשך המשנה] נפשה וגופה לשמים (שאינה ראויה לאכילה; לפיכך זן אותה - דאינו מהנהו הנאה מרובה).

אמרו לו: אף הטמאה נפשה לשמים וגופה שלו: שאם ירצה - הרי הוא מוכרה לעובדי כוכבים (וניחא ליה בפיטומא), או מאכילה לכלבים.

גמרא:

אמר רב יצחק בר חנניה אמר רב הונא: 'המודר הנאה מחבירו מותר להשיא לו בתו'.

הוי בה רבי זירא: במאי עסקינן? אילימא בשנכסי אבי כלה אסורין על החתן (שהחתן הוי מודר) - הרי מוסר לו שפחה לשמשו (ואמאי מותר)? אלא בנכסי חתן אסורין על אבי כלה (ואף על פי שהחתן מהנהו, שזן את בתו - אפילו הכי משיא לו את בתו)? (ומשיב הש"ס: משום הא לא צריך למימר דמותר להשיא את בתו: גדולה מזו אמרו (בשנכסיו אסורים על המודר; אמרנו): 'זן את אשתו ואת בניו' - ואף על פי שהוא חייב במזונות, ואת אמרת 'מותר להשיא לו בתו'? (פשיטא דמותר, דהא לא מהני כלל)?!

לעולם בשנכסי אבי כלה אסורים על החתן, (ודקאמרת 'הרי מוסר לו שפחה לשמשו') - (תריץ): ובבתו בוגרת (עסקינן, שיכול להשיאו), ומדעתה (ומדעת עצמה: דהואיל ואינו משיא אלא מדעת עצמה - לאו הנאה דקא מהני ליה איהו אלא הנאה מועטת). תניא נמי הכי (דהנאה מועטת מותרת): 'המודר הנאה מחבירו אסור להשיא לו בתו אבל משיאו בתו בוגרת ומדעתה'.

אמר רבי יעקב: המדיר בנו (מנכסיו) לתלמוד תורה (אם לא ילמוד תורה) - מותר (האב) למלאות לו חבית של מים ולהדליק לו את הנר (שהנאה מרובה נדר הימנו, ולא הנאה מועטת, וזו - הנאה מועטת היא).

רבי יצחק אמר: לצלות לו דג קטן.
אמר רבי ירמיה אמר רבי יוחנן: המודר הנאה מחבירו - מותר להשקותו כוס של שלום.
מאי ניהו?
הכא תרגימו: כוס של בית האבל.
במערבא אמרי: כוס של בית המרחץ (הנאה מועטת היא).

ולא יזון את בהמתו בין [טמאה בין טהורה]:
תניא: 'יהושע איש עוזא אומר: זן עבדיו ושפחותיו הכנענים ולא יזון את בהמתו בין טמאה בין טהורה'.
מאי טעמא?
עבדיו ושפחותיו הכנענים למנחרותא עבידן (לצורך עבודה עשויין, ולא להתפסס) (למנחרותא: לעבודתו; והואיל וקיימא לן יכול הרב לומר לעבד "עשה עמי ואני זנך" - אינה הנאה למודר אם זה מפרנס עבדיו); בהמה - לפטומא עבידא (דטהורה לשחיטה, וטמאה לעובד כוכבים).

משנה:
המודר הנאה מחבירו ונכנס לבקרו - עומד אבל לא יושב (כדמפרש לקמן); ומרפאו רפואת נפש אבל לא רפואת ממון.

(נדרים לט, א)
גמרא:
במאי עסקינן (זכנס לבקרו)? אי בשנכסי מבקר אסורין על חולה - אפילו יושב נמי (יהא מותר, שהרי נכסי חולה אין אסורין על המבקר, ומותר ליהנות משלו)? אי בשנכסי חולה אסורין על המבקר (ולהכי אינו יושב בישיבה, שלא יהנה משלו) - אפילו עומד נמי לא (הנאה היא לו שנהנה)!
אמר שמואל: לעולם בשנכסי מבקר אסורין על החולה, ובמקום שנוטלין שכר על הישיבה (שכר שהולך לבקר את החולה ויושב עמו לצוותא, ומשכירין אותו) ואין נוטלין שכר על העמידה (ולהכי אינו יושב: שאם היה יושב שם המבקר בחנם - מותר היה לו שכרו ומהנההו אם לא יטול שכר, אבל עומד - הואיל ואין נוטלין שכר על העמידה - מותר).
מאי פסקא (דעל זה נוטלין שכר ולא על זה)?
הא קא משמע לן: דאף במקום שנוטלין שכר: על הישיבה בעי למשקל, על העמידה לא בעי למשקל (דעראי הוא, דכך הוא בכל מקום, ולהכי עומד אבל לא יושב, דכיון דליכא שכר [על העמידה] - לא מהני ליה כלל).

ואיבעית אימא (לעולם בשנכסי מבקר אסורין על החולה, ואפילו במקום שאין נוטלין שכר על הישיבה; ודקאמרת 'אפילו יושב נמי') - כדרבי שמעון בן אליקים (לקמן (מב, ב) לענין שביעית): גזירה שמא ישהא בעמידה הכא נמי: גזירה שמא ישהא בישיבה (ושהייה דישיבה ודאי הנאה היא לחולה, ולהכי לא ישב עמו). (ואי קשיא 'אפילו עומד נמי לא - גזירה שמא ישהא בעמידה' - הא לא קשיא: דהתם, כיון דאכל מפירי דשדה, איכא למימר דלמא אגב דאכיל - שהייה תמן אף על גב דקאי, והכא - דלא אכל - משום הכי קאי [עומד]).

[## כא] אני חוזר על הגמרא עם הפירוש השני של רש"י:
במאי עסקינן? אי בשנכסי מבקר אסורין על חולה - אפילו יושב נמי (להוי, דהא מבקר מותר בנכסי חולה)! אי בשנכסי חולה אסורין על המבקר אפילו עומד נמי לא (דהא אסור בדריסת הרגל)!
אמר שמואל: לעולם בשנכסי מבקר אסורין על החולה (ומשום הכי עומד אבל לא יושב, כדמפרש בגמרא), ובמקום שנוטלין שכר על הישיבה (דהיושב לפני החולה משתכר פורתא משום דקעביד ליה צוותא בעלמא, והלכך בישיבה אסור, משום דקא מהני ליה ההוא אגרא דנתיב לאיניש אחרינא דיתיב קמיה) ואין נוטלין שכר על העמידה (אבל בעמידה מותר - משום דלא קמהני ליה ולא מידי, דהא לא עביד למיתב אגרא אעמידה).
מאי פסקא?
הא קא משמע לן: דאף במקום שנוטלין שכר, על הישיבה בעי למשקל (נוטלין), על העמידה לא בעי למשקל (אבל לא על העמידה).
ואיבעית אימא (והיינו טעמא דבעמידה מותר אבל לא בישיבה): כדרבי שמעון בן אליקים (בשילהי פירקין גבי שביעית): גזירה שמא ישהא בעמידה -

הכא נמי גזירה שמא ישהא בישיבה (גזירה שמא ישהא בישיבה מרובה, והוי הנאת חולה).
(ואי תימא: נגזור בעמידה כי היכי כגזרינן התם בעמידה - הא לא קשה: דאילו התם גזרינן בעמידה, אבל הכא, דלא מטיא ליה הנאה בעמידה - ליכא למיגזר שמא ירבה בעמידה אבל לא בישיבה, שנוח לו לזה לישב - גזירה שמא ישהא בישיבה [בלבד]).

עולא אמר: לעולם בשנכסי חולה אסורין על המבקר (וכשאין נוטלין שכר על העמידה), וכגון דלא אדריה מן חיותיה (ולהכי מותר בעמידה: דהא לאו מן חיותיה נדר, כדאמר לקמן: כל המבקר את החולה - גורם לו שיחיה, ואהכי מותר).

אי הכי אפילו יושב נמי?

הא אפשר (מבקר) בעמידה (דמהא לא אדריה, אבל בישיבה אדריה).

מיתבי נדומה לתוספתא מסכת נדרים (ליברמן) פרק ב הלכה ז: 'חלה הוא (המדיר) - נכנס לבקרו (מותר לבקר); חלה בנו - (מותר) שואלו בשוק (על עסקי בנו); בשלמא לעולא דאמר בשנכסי חולה אסורין על המבקר, וכגון דלא אדריה מן חיותיה - שפיר (היינו דשני בין הוא לבנו: דאילו בשחלה הוא מותר ליכנס לשם, דהא לא אדריה מן חיותיה, אבל כשחלה בנו אינו נכנס לבקר - דהא ליכא חיותא דמדיר); אלא לשמואל, דאמר בשנכסי מבקר אסורין על החולה - מאי שנא הוא (דמותר) ומאי שנא בנו (דאסור)? הא בעמידה ליכא הנאה כלל! אלא ודאי - בנכסי חולה אסורין על המבקר מיירי, וכדעולא, וקשיא לשמואל)?

אמר לך: מתניתין - בשנכסי מבקר אסורין על החולה; ברייתא (וברייתא מודינא דהכי הוא, כדמוקי לה עולא): בשנכסי חולה אסורין על המבקר (מיהו בהא פליגנא עליה: דאיהו מוקי לה בעומד אבל לא ביושב, דהא אפשר בעמידה, ואנא אמינא דברייטא - אפילו יושב שפיר דמי, דאמר דלא אדריה מן חיותיה, לא שנא עומד ולא שנא יושב; ודיקא נמי מדקתני סתמא 'חלה הוא נכנס לבקרו' - אפילו יושב).

מאי פסקא (דמתניתין בשנכסי מבקר אסורין על החולה)?

אמר רבא: <אמר> שמואל -

(נדרים לט, ב)

מתניתין קשיתיה (מדוקיא קא משמע ליה): מאי איריא דתני 'עומד אבל לא יושב' (והרי אין מבקר אסור בנכסי חולה)? (אלא) שמע מינה דנכסי מבקר אסורין על החולה! (ואי תימא: מאי טעמא דשמואל דמתוך לה הכי? לוקמא כדעולא! הא לא קשיא: דשמואל לא מוקי לה כדעולא, דקסבר האי שינויא דחיקא היא.)

אמר ריש לקיש: רמז לביקור חולין מן התורה מניין? - שנאמר (במדבר טז, כט) 'אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל אדם' (שבני אדם מבקרין אותן) [יפקד עליהם - לא ה' שלחנן] (לפי שהיו עדת קרח מלעיגין עליו ואומרים שהיה משה אומר להם מדעתו בלא ציווי של מקום).

מאי משמע?

אמר רבא: 'אם כמות כל האדם ימותון אלה' - שהן חולים ומוטלים בעריסתן, ובני אדם מבקרים אותן - מה הבריות אומרים? "לא ה' שלחנן" - לזה.

דרש רבא: [במדבר טז, ו] 'אם בריאה יברא ה' [ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם, וירדו חיים שאלה, וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה']:

אם בריאה גיהנם - מוטב תהיה; אם לאו (שאין גיהנם נברא עדיין) - יברא ה'! איני (מי מספקא ליה למשה)!? והא תניא: 'שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם; אלו הן: (1) תורה (2) ותשובה (3) גן עדן (4) וגיהנם (5) כסא הכבוד (6) ובית המקדש (7) ושמו של משיח:

תורה - דכתיב (משלי ח, כב) ה' קנני ראשית דרכו [קדם מפעליו מאז];

תשובה - דכתיב (תהלים צ, ב) בטרם הרים יולדו ותחולל [ארץ ותבל ומעולם עד עולם אתה

אל] [ובפסוק הבא] (תהלים צ, ג) תשב אנוש עד דכא [ותאמר שובו בני אדם];

גן עדן - דכתיב (בראשית ב, ח) ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם [וישם שם את האדם אשר

יצר];

גיהנם - דכתיב (ישעיהו ל, ג) כי ערוך מאתמול תפתח [גם הוא למלך הוכן העמיק הרחב

מדרתה אש ועצים הרבה נשמת ה' כנחל גפרית בערה בה] (איזהו יום שיש לו אתמול ולא שלשום -

כלומר: שהיה לו לפניו ולא לפני פניו? הוי אומר זה יום שני שבו נברא גיהנם);

כסא כבוד - דכתיב (תהלים צ, ב) נכון כסאך מאז [מעולם אתה];

בית המקדש - דכתיב (ירמיהו יז, ב) כסא כבוד מרום מראשון [מקום מקדשנו];

שמו של משיח - דכתיב (תהלים עב, יד) יהי שמו לעולם [לפני שמש נינן שמו, ויתברכו בו,

כל גוים יאשרוהו]!

אלא הכי קאמר: אי איברי ליה פומא - מוטב, ואם לא - יברא ה';

והכת"ב [קהלת א, ט: מה שהיה הוא שיהיה, ומה שנעשה הוא שיעשה, ו]אין כל חדש תחת השמש?
הכי קאמר: אי הכא לא (אי הכא אין לו פומא), מקרב פומא להכא ליקרב (ואי
לא מקרב הכא - יקריבנו המקום) [כלומר: אם אין לו פה כאן - שהקב"ה יקרב הנה את
הפה של הגהנום].

דרש רבא - ואמרי לה אמר רבי יצחק: מאי דכתיב (חבקוק ג, יא) שמש ירח עמד
זבולה [לאור חצין יהלכו לנגה ברק חניתך]? שמש וירח בזבול מאי בעיין, והא
ברקיע קביעי (למטה מזבול, כדאמרינן במסכת חגיגה יב, ב.)? - מלמד שעלו שמש
וירח מרקיע לזבול, ואמרו לפניו: רבונו של עולם! אם אתה עושה
דין לבן עמרם (מקרח ועדתו) - אנו מאירים, ואם לאו - אין אנו
מאירין! באותה שעה ירה בהן חיצים וחניתות, אמר להם: בכל יום
ויום משתחויים לכם ואתם מאירים! בכבודי - לא מחיתם; בכבוד
בשר ודם מחיתם!?
(מאותו יום ואילך) ובכל יום ויום יורין בהן חיצין וחניתות ומאירים,
שנאמר (שם) לאור חצין יהלכו (אינן יוצאין מפני שמשתחווין להם עובדי כוכבים עד שמורים בהן
חיצים וחניתות).

תניא: 'ביקור חולים אין לה שיעור'.
מאי 'אין לה שיעור'?
סבר רב יוסף למימר 'אין שיעור למתן שכרה'.
אמר ליה אביי: וכל מצות מי יש שיעור למתן שכר? והא תנן [אבות
פ"ב מ"א] 'הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן
של מצות'?
אלא אמר אביי: אפילו גדול אצל קטן (שלא יאמר "לא אבקר אלא גדול כמוני"; אין
לו שיעור: דמצוה בקטן כמו בגדול).

רבא אמר: אפילו מאה פעמים ביום.
אמר רבי אחא בר חנינא: כל המבקר חולה - נוטל אחד מששים
בצערו. אמרי ליה: אם כן ליעלון שיתין (יכנסו ששים בני אדם כאחת לבקר
ויטול כל אחד ואחד מששים בצערו) ולוקמה (ומיד מתרפא)?!
אמר ליה: כעישוריתא דבי רבי (דאמר: מי שיש לו עשר בנות וכן אחת: הראשונה נוטלת
עישור נכסים, והשניה במה ששיירה, וכן לכולן; ומפרש בהש"ס ירושלמי: נמצאו בנות שנוטלות במנה תרי
תילתי פחות ציבחר [מעט], והאי תלתא ומוסיף ציבחר; וגבי חולה נמי: מבקר הראשון נוטל אחד מששים
בחליו, והשני - אחד מששים במה ששייר), ובבן גילו (בחור כמותו, או זקן לזקן),
דתניא: 'רבי אומר: כת הניזונית מנכסי אחין - נוטלת עישור
נכסים. אמרו לו לרבי: לדכריך - מי שיש לו עשר בנות וכן אין
לו לבן במקום בנות כלום?
אמר להן: ראשונה נוטלת עישור נכסים, שניה במה ששיירה,
שלישית במה ששיירה, וחוזרות וחולקות בשוה' (יחוזרות וחולקות בשוה) -
מילתא אחריית: דהיכא דיצאו לישא כאחת - כל אחת נוטלת עישורה במה ששיירה חבירתה, ואז חולקות
בשוה; אבל כשבאו לינשא זו אחת זו - לא).
רב חלבו חלש; נפק אכריז רב כהנא

(נדרים מ, א)
"רב חלבו באיש (חלה; ואית דגרסי 'באש')"; לא איכא דקא אתי. אמר להו:
לא כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, לא
נכנסו חכמים לבקרו ונכנס רבי עקיבא לבקרו; ובשביל שכיבדו
וריבצו לפניו - חיה? אמר ליה: רבי! החייתני! יצא רבי עקיבא
ודרש: כל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים! (מפני שבני אדם
שנכנסין לבקרו עושים לו לחולה כל צרכיו).
כי אתא רב דימי אמר: כל המבקר את החולה - גורם לו שיחיה,
וכל שאינו מבקר את החולה - גורם לו שימות.
מאי גרמא? אלימא 'כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים
שיחיה, וכל שאין מבקר את החולה מבקש עליו רחמים שימות' -
'שימות'? סלקא דעתא? אלא: כל שאין מבקר חולה - אין מבקש
עליו רחמים, לא שיחיה ולא שימות (שהרי אינו יודע בעניינו של חולה).

רבא, יומא קדמאה דחליש - אמר להון: לא תיגלו לאיניש, דלא
לתרע מזליה (דדילמא מתצלנא לאלתר; אי נמי דלא לישתעי מילי עילויה); מכאן ואילך

(חזי דלא מתרפא) אמר להון: פוקו ואכריזו בשוקא, דכל דסני לי - ליחדי לי [לשון ויחדיתו], וכתוב: (משלי כד, יד) בנפול אויבך אל תשמח [ובכשלו אל יגלבך] [פסוק יח]: פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפן], ודרחים לי - ליבעי עלי רחמי. אמר רב: כל המבקר את החולה - ניצול מדינה של גיהנם, שנאמר (תהלים מא, ב) אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטוהו; אין 'דל' אלא חולה, שנאמר [ישעיהו לח, יב]: דורי נסע ונגלה מני כאהל רעי, קפדתי כארג חיי] מדלה יבצעני [מיום עד לילה תשלימני]. אי נמי מן הדין קרא: [שמואל ב יג, ד]: ויאמר לו מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר [הלא תגיד לי; ויאמר לו אמנון: את תמר אחות אבשלם אחי אני אהב].

אין רעה אלא גיהנם, שנאמר (משלי טז, טז) כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה. ואם ביקר מה שכרו?

מה שכרו? כדאמר 'ניצול מדינה של גיהנם'!!
אלא מה שכרו בעולם הזה?

(תהלים מא, ג) ה' ישמרהו ויחייהו ואושר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו:

'ה' ישמרהו' - מיצר הרע, 'ויחייהו' - מן היסורין, 'ואושר בארץ' - שיהו הכל מתכבדין בו, 'ואל תתנהו בנפש אויביו' - שיזדמנו לו ריעים כנעמן שריפו את צרעתו (כגון אלישע: דהוה נביא חקן, והשיאו עצה לנעמן), ואל יזדמנו לו ריעים כרחבעם שחילקו את מלכותו.

תניא: 'רבי שמעון בן אלעזר אומר: אם יאמרו לך ילדים "כנה" (בית המקדש)!' וזקנים "סתור" (ואל תבנה)!' - שמע לזקנים ואל תשמע לילדים, שבנין ילדים - סתירה, וסתירת זקנים - בנין; וסימן לדבר רחבעם בן שלמה (דכתיב (מלכים א יב, ח) ויעזוב את עצת הזקנים וגו' ונחרב בית המקדש על אותה עצה; והמורה לא פירש 'בבית המקדש', ואיכא ברייתא דקתני בהדיא בבית המקדש).
[##ואולי: הלימוד מרחבעם בבית המקדש, אך המסקנה תקפה תמיד.]

אמר רב שישא בריה דרב אידי: לא ליסעוד ('לסעוד' - כמו (במדבר טז, כט) ופקודת כל האדם - מתרגמין 'וסעודא') איניש קצירא, לא בתלת שעי קדמייתא ולא בתלת שעי בתרייתא דיומא, כי היכי דלא ליסח דעתיה מן רחמי: תלת שעי קדמייתא רוחא דעתיה (כדאמר בעלמא (בבא בתרא טז, ב) 'אידלי יומא אידלי קצירא'; ודילמא אמר לא אצטריך למבעי רחמי עליה, דאינו כל כך חולה) - בתרייתא תקיף חולשיה.

אמר רבין אמר רב: מניין שהקב"ה זן את החולה? - שנאמר (תהלים מא, ד) ה' יסעדנו (כמו 'ולחם לבב אנוש יסעד' (תהלים קד, טו)) על ערש דוי [כל משכבו הפכת בחליו].

ואמר רבין אמר רב: מניין שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה? - שנאמר: ה' יסעדנו על ערש דוי (קרי ביה 'יסעדנו' [אולי מלשון סערה סביבו; ואלי צ"ל 'ישעדנו' מלשון שערות]; אי נמי יסעדנו ממש, שמסעד שכינה על ראשו, כדאמרן בהדיא: ששכינה שרויה למעלה ממיטתו).

תניא נמי הכי: 'הנכנס לבקר את החולה, לא ישב לא על גבי מטה ולא על גבי ספסל ולא על גבי כסא, אלא מתעטף ויושב ע"ג קרקע, מפני שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה, שנאמר: ה' יסעדנו על ערש דוי'.

ואמר רבין אמר רב: מטרא במערבא - סהדא רבה פרת (כשנהר פרת גדול הוי - עדות לגשמים שיורדין לא"י, דא"י גבוה מכל הארצות ובאין גשמים ונופלין בפרת ומתגדל מהן).

ופליגא דשמואל (והאי דאמרין 'דנהר מתגדל ממי הגשמים' הוי פלוגתא אדשמואל), דאמר שמואל: נהרא מכיפיה מתברין (שנובע מגדותיו ולא ממי גשמים).
ופליגא דשמואל אדשמואל, דאמר שמואל: אין המים מטהרין בזוחלין

(נדרים מ, ב)

אלא פרת כיומי תשרי בלבד (דכל ימות השנה רבין נוטפין על הזוחלין מן הגשמים שיורדין לתוכו ומן השלגים שמתפשטין כל ימות החמה, אבל בתשרי - כבר פסקו השלגים ונתפשרו כולן והלכו להן מטהרין הזוחלין, ואין בנהרות אלא מימיו שנובעין בלבד).

אבוה דשמואל (סבירא ליה כאידך דשמואל) - עבד להון מקוואות לבנתיה כיומי ניסן (לפי שביומי ניסן רבין נוטפין על הזוחלין מחמת הגשמים, שהרי כל השלגים והקרח שנתפשרו; באין המים דרך צינורות דהוה להו שאובין, אבל לא באין דרך צינורות אלא מאליהן שוטפין ובאין -

טובלין בהן, כדאמר 'זבה ונדה ויולדת - טבילתן במי מקוה של ארבעים טאה', ואפילו מי גשמים מכונסים, שלא מצינו מים חיים אלא לזב בלבד שנאמר בו 'מים חיים' [ויקרא טו, ג]; והמפרש לא פירש הכי ולא דוקא [## אולי: לא דייק לומר את הכל שיש לומר], דכל נשים בזמן הזה זבות נינהו [שקבלו על עצמן דיני זבות], ומפצי ביומי תשרי (שבתשרי מתמעטין הנהרות מן כל ימות השנה, ומעלין טיט, והיה נותן המפץ בקרקעית הנהר שלא יכנס הטיט ברגליהן ויהא חציצה).

אמר רבי אמי אמר רב: מאי דכתיב (יחזקאל יב, ג) ואתה בן אדם עשה לך כלי גולה וגולה יומם לעיניהם; וגלית ממקומך אל מקום אחר לעיניהם, אולי יראו כי בית מרי המה] - זו נר וקערה

(נדרים מא, א)
ושטיח (עור לאכול עליו).

[דברים כח, מח: ועבדת את איביך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא ובעירם] בחוסר כל [ונתן על ברזל על צוארך עד השמידו אתך] - אמר רבי אמי אמר רב: בלא נר ובלא שלחן;
רב חסדא אמר: בלא אשה;
רב ששת אמר: בלא שמש;
רב נחמן אמר: בלא דעה;
תנא: 'בלא מלח ובלא רכב' (שומן, דמלפת בהו)';
אמר אביי: נקטינן: אין עני אלא בדעה.
במערבא אמרי: דדא ביה - כולא ביה (מי שיש בו דעת - כמי שיש בו הכל שאינו נחסר כלום), דלא דא ביה - מה ביה? דא קני - מה חסר (מי שקנה דעת - אינו חסר כלום)! דא לא קני - מה קני?

אמר רבי אלכסנדר אמר רבי חייא בר אבא: אין החולה עומד מחליו עד שמוחלין לו על כל עונותיו, שנאמר (תהלים קג, ג) הסולח לכל עוניו הרופא לכל תחלואיו.

רב המנונא אמר: חוזר לימי עלומיו (דנעשה כתינוק שלא טעם טעם חטא), שנאמר (איוב לג, כה) רוטפש (רוטפש - כלומר: כשעת רטוב ופש, כמו [פרו ורבו] [בראשית א, כב] מתרגמין) 'פושו וסגו' בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו (מן החולי ישוב כמו שהיה בימי עלומיו).

[תהלים מט, ד: ה' יסעדנו על ערש דוי] כל משכבו הפכת בחליו - אמר רב יוסף: לומר דמשכח למודו (כל סדר הצעת למודו המסודר לו נהפך לו בחליו ומשכחו).
רב יוסף חלש, איפקר ליה למודיה; אהדריה אביי קמיה. היינו דבכל דוכתא אמרינן 'אמר רב יוסף: לא שמיע לי הדא שמעתא; אמר ליה אביי: "את אמריתא ניהלן, ומהא מתניתא אמריתא ניהלן"'.
כי הוה גמיר רבי [רבי יהודה הנשיא] תלת עשרי אפי הילכתא (שהיה שונה למודו ב"ג פנים) - אגמריה לרבי חייא שבעה מנהון; לסוף חלש רבי. אהדר רבי חייא קמיה הנהו שבעה אפי דאגמריה; שיתא אזדו הוה (ששכחם) [לא רבי חייא שכחם, שהרי רבי לימדו רק שבעה מתוך השלושה עשר; אלא שרבי שכחם ולא הצליח להחזירם].

ההוא קצרא (כובס) הוה שמיע ליה לרבי כדהוה גריס להו; אזל רבי חייא וגמר יתהון קמי קצרא, ואתא ואהדר יתהון קמי רבי; כד הוה חזי ליה רבי לההוא קצרא, אמר ליה רבי: אתה עשית אותי ואת חייא! (דגמר להו דכל המלמד את בן חברו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, שנאמר: ואת הנפש אשר עשו בחרן [בראשית יב, ה]).
איכא דאמרי הכי קאמר ליה: אתה עשית את חייא, וחייא עשה אותי.

ואמר רבי אלכסנדר רבי אמר רבי חייא בר אבא: גדול נס שנעשה לחולה יותר מן הנס שנעשה לחנניה מישאל ועזריה: של חנניה מישאל ועזריה אש של הדיוט, והכל יכולים לכבותה; וזו של חולה - של שמים היא, ומי יכול לכבותה?

ואמר רבי אלכסנדר רבי אמר רבי חייא בר אבא, ואמרי לה ארבי יהושע בן לוי: כיון שהגיע קיצו של אדם - הכל מושלים בו (להמיתו, אפילו זבוב אפילו יתוש) שנאמר: [בדאשית ד,יז: הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר; והייתי נע ונד בארץ] והיה כל מוצאי יהרגני.

רב אמר מן הדין קרא: (תהלים קיט,צא) למשפטך עמדו היום (דכיון שנשפט בשיבה של מעלה) - כי הכל עבדיך (הכל נעשו עבדיו של הקב"ה ליפרע הימנו).

רבה בר שילא - אמרו ליה: שכיב גבורא גבוה; הוה רכיב גירדונא זוטרא (פרדה קטנה), מטא [הגיע] תיתורא (גשר) איסתויט (נתפחה הפרדה), שדייה (ושדייה מינה) - וקא שכיב (ואף על פי שהפרדה נמוכה ואיהו היה ארוך כל כך דלא נפל אלא מעט - מת)! קרי על נפשיה 'למשפטך עמדו היום'.

שמואל חזייה לההוא <קרוקיתא דעקרבא> עקרבא יתיבא על אקרוקתא (צפרדע; ועקרב אינו יכול לשוט בנהר, ונשאו צפרדע עליו להעבירו בנהר לנשוק את האיש), ועברה נהרא, טרקא גבורא ומיית. קרי עליה 'למשפטך עמדו היום'.

אמר שמואל: אין מבקרין את החולה אלא למי שחלצתו חמה. לאפוקי מאי?

לאפוקי הא דתניא: 'רבי יוסי בן פרטא אומר משום רבי אליעזר: אין מבקרין לא חולי מעיים ולא חולי העין ולא מחושי הראש'; בשלמא חולי מעיים - משום כיסופא; אלא חולי העין ומחושי הראש מאי טעמא?

משום דרב יהודה, דאמר רב יהודה: דיבורא קשיא לעינא ומעלי [ומועיל] לאישתא [קדחת].

אמר רבא: האי אישתא - אי לאו דפרוונקא דמלאכא דמותא [שליח של מלאך המות] מעלי [מועיל].

(נדרים מא, ב)

כחזורא לדיקלי (כמו האטד שמקיף הדקל ומגין לפירות שאין יכולים למשמש בו - כך מגינה על גופו של אדם) חד לתלתין יומין, וכי תירייקי (תירייק"א בלע"ז) [תרופה נגד נשיכת נחש, עקיצת עקרב...] לגופא. רב נחמן בר יצחק אמר: לא היא ולא תירייקה.

אמר רבה בר יונתן אמר רב יחיאל: ערסן יפה לחולה לרפואתו. מאי 'ערסן'?

אמר רבי יונתן: חושלא דשערי עתיקתא (שעורים ישנים קלופים) דריש נפיא (שמדובקין בנפה ובכברה כשמוקדין בהן).

אמר אביי: בעיין בישולא כעין בישראל דתורא; רב יוסף אמר: סמידי [סולת] דשערי עתיקתא דריש נפיא; אמר אביי: בעיין בישולא כבשרא דתורא;

אמר רבי יוחנן: בורדס (בסמ"ך; ואית דאמרי בורדס במ"ס, כמו בור שנובע דם; ואית דאמרי: מכה שקורין בו"ן מלני"ט שיוצא נמי הימנו דם) - אין מבקרים ואין מזכירין שמו. מאי טעמא?

אמר רבי אלעזר: מפני שהוא כמעין הנובע (שקופץ מזה לזה, ויש בו סכנה להזכירו).

ואמר רבי אלעזר: למה נקרא שמו 'בורדס' (בורדס: שילשול גדול שיוצא כל שעה)? שהוא כמעין הנובע (שאין לו שוליים ויצאו ממנו כל המים).

[המודר הנאה מחבירו ...] ומרפאהו רפואת הנפש [אכל לא רפואת ממון]:

היכי קתני? אילימא דרפואת נפש בחנם (כלומר שאין לו הנאה אלא שמחזיק לו טובה
בנפשו), רפואת ממון בשכר - ליתני הכי: מרפאהו בחנם אבל לא
בשכר!?

אלא רפואת נפש = גופו (שאם חלה המדיר - מותר למודד לרפאותו, כדאמרין לעיל, דלא
אדריה מן חיותיה), רפואת ממון = בהמתו (שאם חלתה בהמתו אסור לרפאותה משום דקמהני
ליה).

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: אבל אומר לו "סם פלוני יפה
לה, סם פלוני רע לה" (דאמירה ולא כלום היא).

משנה:

ורוחץ עמו (המודד עם המדיר) באמבטי גדולה אבל לא בקטנה (משום דקא מפשי
מיא מיניה ומפיש נמי הבלא), וישן עמו במטה.

רבי יהודה אומר: כימות החמה, אבל לא כימות הגשמים,
מפני שהוא מהנהו,

ומיסב עמו על המטה ואוכל עמו על השולחן אבל לא מן התמחוי
(ביחד, מפני שמרבה בעל הבית בשבילו) אבל אוכל הוא עמו מן התמחוי החוזר
(כדמפרש בגמרא: שדרך לאכול מעט, ומחזירו לבעל הבית, שיש להן מאכילין הרבה; וכיון דאין אוכל אלא
מעט ומחזיר המותר - לא מיתהני מיניה כלום, אפילו אם אוכל חבירו פחות הימנו לא מיתהני, דהא אינו אוכל
אלא מעט והמותר מחזיר).

ענין אחר: לא יאכל עמו מן התמחוי - דרך בני הסעודה לאחר שאכלו כפי שובען מצניעין המותר ונושאים
עמם לבתיהן, דהתם לא יאכל עמו דשמא אחד מהן אוכל פחות מחבירו ולכשיביאו מותרן לבתיהן חולקין
בשוה ונמצא זה משתכר במה שאכל חבירו פחות ממנו; אבל אם דרך בני הסעודה לאחר שאכלו מחזירין מותרן
לבעל הבית ושוב אין מוסיפין בקערות - מותר לאכול עמו).

גמרא:

תניא: 'לא ירוחץ עמו באמבטי, ולא ישן עמו במטה בין גדולה בין
קטנה - דברי רבי מאיר';

רבי יהודה אומר: גדולה כימות הגשמים וקטנה כימות החמה מותר.
רוחץ עמו באמבטי גדולה ומזיע עמו בקטנה, אבל מיסב עמו על
המטה ואוכל עמו על השולחן אבל לא מן התמחוי, אבל אוכל הוא
מן התמחוי החוזר.'

אמר רבי יוסי בר חנינא: מן התמחוי החוזר לבעל הבית.

משנה:

לא יאכל עמו מן האכוס (כלי גדול שנותן בו בעל הבית ירקות) שלפני הפועלים
(שאוכלין בו הפועלים יחד - ומשום טעם דתמחוי), ולא יעשה עמו באומן (שלא יעמוד עמו
במענה אחת; מפרש בגמרא) - דברי רבי מאיר;
וחכ"א: עושה והוא ברחוק ממנו.

גמרא:

בקרוב - (כולי עלמא) לא פליגי דאסיר (לעדור), כי פליגי ברחוק: רבי
מאיר סבר: גזרינן רחוק משום קרוב, דקא מרפי לה לארעא קמיה
(ונוח לו לחרוש אחריו), ורבנן סברי לא גזרינן.

(נדרים מב, א)

משנה:

המודד הנאה מחבירו לפני שביעית (שהדירו חבירו קודם שנכנסה שביעית) - אינו
יורד לתוך שדהו (לאכול מפירות [אפילו של] שביעית, דאסור בדריסת הרגל) ואינו
אוכל מן הנוטות (מאותן פירות הנוטין חוץ לשדה שיכול ליקח מהן ואינו צריך ליכנס בתוך השדה,
ואף על גב דהן שביעית - לא יאכל מהן, כדאמרין בגמרא: אדם אוסר דבר שברשותו אפילו לכשיצא מרשותו,
והאי נמי: כיון דלפני שביעית הדירו חבירו - כי אתי נמי שביעית - אסור בהן), ובשביעית (אבל אם
הדירו בשביעית) - אינו יורד לתוך שדהו, אבל אוכל הוא מן הנטיעות
הנוטות (הואיל ולא הוי ברשותו השתא כי מדיר ליה; ובגמרא מפרש אמאי אינו יורד ואמאי אוכל? הא
ארעא נמי דהפקר היא!?).

נדר הימנו מאכל לפני שביעית - (לכי מטי שביעית) יורד לתוך שדהו (דהא
לא הדירו אלא מן מאכל) ואינו אוכל מן הפירות (כדפרישית לעיל: דאדם אוסר דבר

שברשותו אפילו לאחר שיצא מרשותו), ובשביעית (הדירו) - יורד ואוכל (דעכשיו יצא מרשותו);
ואית דמפרש: המודר הנאה מחבירו לפני שביעית לא ירד לתוך שדהו לפני שביעית ולא יאכל מן הנוטות כיון דהדירו; ובשביעית - כלומר אם הגיעה שביעית - לא ירד לתוך שדהו כו'. ולישנא קמא עיקר).

גמרא:
רב ושמואל דאמרי תרויהו: "נכסי עליך" (כלומר: כל נכסי עליך בכל מקום שהן) לפני שביעית - אין יורד לתוך שדהו ואינו אוכל מן הנוטות אף על פי שהגיע שביעית (ושל הפקר הן), ואם בשביעית נדר (דהשתא לאו ברשותו הוא ולא מצי מדיר לה מנייהו) - אין יורד לתוך שדהו, אבל אוכל מן הנוטות.

ורבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרויהו: "נכסי עליך" לפני שביעית - אין יורד לתוך שדהו ואין אוכל מן הנוטות; הגיע שביעית - אינו יורד לתוך שדהו, אבל אוכל הוא את הנוטות.

לימא בהא קמיפלגי: דרב ושמואל סברי 'אדם אוסר דבר שברשותו אפילו לכשיצא מרשותו' (דכיון דבשעה שאסר הויין ברשותיה - אפילו לכי הגיע שביעית נפק מרשותיה - אפילו הכי אסורין עליו), ורבי יוחנן וריש לקיש סברי 'אין אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו' (ומשום הכי כי הגיע שביעית - דנפקא מרשותיה - אוכל הוא מן הנוטות)?

ותיסברא (דבהאי טעמא פליגי)? מי איכא למאן דאמר 'אין אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו' (ורבי יוחנן וריש לקיש הכי סבירא להו)? אם כן (דמשום האי טעמא פליגי ואמרי דאוכל הוא בשביעית) ניפלגי (אפילו היכא דאמר) ב"נכסים אלו (עליך)" (ולימרו רבי יוחנן וריש לקיש דאוכל בשביעית משום הטעם דאמר 'אין אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו'), וכל שכן ב"נכסי" (היכא דאמר "נכסי", דמשמע כל זמן שהן ברשותו; אלא מדלא פליגי ב"נכסים אלו" אלא ב"נכסי" - שמע מינה דלית להו האי סברא)! ותו (ועוד: היכי מצי אמר 'לעולם' דאין אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו): הא תנן דאדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו, דתנן [בבא קמא פ"ט מ"י] 'האומר לבנו "קונם שאתה נהנה לי" (כלומר: שאי אתה נהנה לי מכל נכסי)' (שלא אסר עליו אלא כל זמן שהנכסים שלו, לפיכך אם) מת - יירשנו; (ואם נדר) "בחיי ו במותו" -

(נדרים מב, ב)
(כיון דמפרש "במותו") אם מת לא יירשנו' (אלמא דאדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו לאחר מותו)?
שאני הכא, דקא אמר ליה "בחיי ו במותו" (אבל היכא דאמר בסתם - אימא לעולם אין אדם אוסר וכו').
מכל מקום קשיא (כדאמרינן: אי בהאי טעמא פליגי - ליפלגו ב"נכסים אלו")! ?
אלא: ב"נכסים אלו" כולי עלמא לא פליגי (דמשמע נכסים אלו לעולם); כי פליגי ב"נכסי": רב ושמואל סברי לא שנא "נכסים אלו" לא שנא "נכסי" (אפילו אמר "נכסי") - אדם אוסר; ורבי יוחנן וריש לקיש סברי "נכסים" אדם אוסר, "נכסי" אין אדם אוסר (ד"נכסי" משמע כל זמן שהן ברשותו).

ומי איכא למאן דאמר לא שנא "נכסים אלו" ולא שנא "נכסי"? והא תנן [נדרים פ"ה מ"ג]: 'האומר לחבירו "קונם לתוך ביתך שאני נכנס", "שדך שאני לוקח" (כל זמן שהוא ביתך, דהוי דומיא "נכסי עליך"), מת (כיון שמת בעל הבית) או שמכרו (לאותו בית) לאחר - מותר (ליכנס בו, דהשתא אינו שלו; אבל אמר) "לכית זה שאני נכנס", "שדה זו שאני לוקח" (דהוי משמע "נכסים אלו", דקא אסר הבית עליו לעולם), (אף על פי ש)מת או שמכרו לאחר - אסור (ליכנס בו, אלמא דשאני בין "נכסי" ל"נכסים"; והיכי קאמרי רב ושמואל "לא שנא נכסי ולא שנא נכסים" דאדם אוסר וכו')? אלא כי אמרי רבי יוחנן וריש לקיש - "בנכסי", ורב ושמואל "בנכסים אלו", ולא פליגי.

ובשביעית אין יורד לתוך שדהו [אבל אוכל הוא מן הנטיעות הנוטות]: מאי שנא דאוכל מן הנוטות, דפירי דהפקירא אינון - ארעא נמי אפקרה? !
אמר עולא: בעומדין אילנות על הגבולים (לחוק, שיכול לתלוש מן הפירות מבחוץ; משום הכי אינו יורד, דהא דרחמנא אפקריה לארעא גבי שביעית - לצורך אכילה, ועכשיו לא היה נכנס לצורך אכילה).

רבי שמעון בן אליקים אמר: (הא דקתני *אוכל מן הנושות'* - ודאי כדקאמרת, כגון דעומדין על הגבולין, משום שיכול להושיט ידו וליקח מבחוץ; אבל אין עומדין על הגבולין - אינו יורד לתוך שדהו, דאסור לו לירד לשם) גזירה שמא ישהא בעמידה (דלאחר שאכל עומד לו לשם, וקמיתהני מנכסים דמדיר, ואסור, דהאי דאפקריה רחמנא - כל זמן שהוא אוכל אז יכול לעמוד לשם, דהפקר הוא, אבל שלא לצורך אכילה - לא אפקריה).

משנה:

המודר הנאה מחבירו - לא ישאילנו ולא ישאל ממנו (שאלה בכלים); לא ילְונו ולא ילוה ממנו (הלואה במעות), ולא ימכור לו ולא יקח ממנו.

(נדרים מג, א)

גמרא:

בשלמא לא ילְונו (מדיר למודר דודאי) - דקא מהני ליה (הנאה מפורסמת); אלא לא ילוה הימנו (המדיר מן המודר) - מאי קא מהני ליה (מאי הנאה קא מטי ליה למודר ממאי דאזיף למדיר)? ובשלמא לא ילוה הימנו (מצי נמי למימר דקא מיתהני בכהאי גוונא: כגון דאזיפה מעות הרעות וקא משלם ליה היאך יפות) ולא יקח הימנו (משכחת לה דקא מתהני בזבינא דרמי על אפיה [שקשה למכור אותו]) - דקמיתהני מיניה, אלא לא ישאל הימנו - מאי קא מיתהני מיניה (מאי הנאה מטי למודר כי משאיל לו כליו? הא קא מפחית ודאי לההיא כלי ולא מעלי לה, דסתם שאלה הכי הוא)?

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: כגון שנדרו הנאה זה מזה (דשניהם אסורים זה בזה).

אביי אמר: גזירה לשאול משום להשאיל (דאי שרית ליה לשאול - אתי נמי להשאיל), וכן בכולהו: גזירה.

משנה:

אמר לו (לאו במודר ומדיר עסקינו) "השאילני פרתך"; אמר לו "אינה פנויה" (דמלאכתו היה עושה); (ונתעצב השואל כנגד המשאיל) אמר: (הואיל וסרבת להשאילה לי) "קונם שְׁדִי שאני חורש בה לעולם" (שלא אחרוש שדי בפרתך עולמית, ואחר כך השאילה לו) - אם (רואין אם הוא פרזי, ו)היה דרכו לחרוש (שדהו) - הוא אסור (לחרוש שדהו באותה פרה), וכל אדם מותרים (דודאי כי נדר - אדעתיה דנפשיה נדר, ולא אדעתא דעלמא, וכל אדם מותרים לחרוש לו שדהו באותה פרה); ואם אין דרכו לחרוש (שיש לו אריסין החורשין בשבילו) - הוא וכל אדם אסורין (דודאי כי נדר אדעתא דכולי עלמא נדר). המודר הנאה מחבירו ואין לו מה יאכל - הולך (המדיר) אצל החנווני ואומר: "איש פלוני נודר ממני הנאה ואיני יודע מה אעשה", והוא נותן לו, ובא (חנוני) ונוטל (מעותיו) מזה (מן המדיר; אבל בפירוש אסור לומר לו, דאם כן הוה ליה החנוני שליח - ושלוחו של אדם כמותו).

היה ביתו לבנות, גדרו לגדור, שדהו לקצור - הולך אצל הפועלים ואומר "איש פלוני מודר ממני הנאה ואיני יודע מה אעשה", והן עושין עמו, ובאין ונוטלין שכר מזה.

היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל - נותן לאחד לשום מתנה, והלה מותר בה.

אם אין עמהם אחר - מניח על הסלע או על הגדר, ואומר "הרי הן מופקרים לכל מי שיחפוץ", והלה נוטל ואוכל. ורבי יוסי אוסר (במניחו על הסלע או על הגדר).

גמרא:

אמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבי יוסי (דלא חשיב ליה הפקר, דקא אסר ליה ליתלו, דכי מתהני מיניה ממש דמי, ואסור)? קסבר הפקר כמתנה: מה מתנה (לא זכי בה מקבל) עד דאתיא מרשות נותן לרשות מקבל - אף הפקר (נמי לא נפיק מרשות מפקיר) עד דאתי לרשות (לידי) זוכה (הילכך בהדי דשקיל ליה היאך מעל הסלע - כמאן דשקיל ליה מידו ממש דמי, ואסור).

מתיב רבי אבא: (ברייטא היא דקתני נמי *זמניח על הסלע*) והלה נוטל ואוכל; ורבי יוסי אוסר. אמר רבי יוסי: אימת? (אני אוסר) - בזמן שנדרו קודם

להפקירו (דהשתא מסתברא טעמא דאסור: משום דכשהדירו - מכל נכסיו הדירו ואפילו כי הפקירו - אסור בהו)

(נדרים מג, ב)

אבל אם היה הפקירו קודם לנדרו - הרי זה מותר (דמסתמא - כי מדיר אינו - על מה דאית ליה ברשותיה הוא דאדריה, ולא על מה שכבר הפקיר, ואדהכי מותר) - **ואי אמרת** (טעמא דרבי יוסי) 'משום דלא הוי הפקר' **עד דאתי לרשות זוכה** - **מה לי נדרו קודם להפקירו מה לי הפקירו קודם לנדרו** (הא - כי נדר האי - אכתי לא זכה ביה שום אדם, ואמאי מותר)? **הוא מותיב לה והוא משני לה: כל הנודר אין דעתו על מה שהפקיר** (אלא על מה שעדיין ברשותה, ואדהכי מותר).

מתיב רבא: "מקצתן לראשון וכולן לשני" (שכיב מרע שכתב מקצת נכסיו לאחד, והשאר כולן כתב לשני) - **ראשון קנה, שני לא קנה** (ואם עמד [מחוליו, ולא מת] - חוזר בשני [במה שנתן לשני] ואינו חוזר בראשון [במה שנתן לראשון] לפי שכשכתב לראשון - שייר לעצמו מה שנתן אחר כך לשני, ומן השני חוזר דלא שייר [לעצמו] כלום, ומשום הכי לא קנה [השני]; ואי אמרת 'לא הוי מתנה עד דמטי ליד מקבל' - אמאי קנה ראשון טפי משני? הא כיון דלא אתי לידיה - לא הוי שלו, וכי היכי דשל שני הוי שיוור לראשון - איכא למימר נמי דשל ראשון הוי שיוור לשני, הואיל וברשותו של נותן הן אכתי כל זמן דלא אתי לידיה דהאי! אלא מדקנה ראשון - שמע מינה ליתא להא דרבי יוחנן דאמר 'לא זכי מקבל עד דאתי לידיה')!

אלא אמר רבא: (לעולם קסבר רבי יוסי דמן התורה הויא מתנה לאלתר אף על גב דלא אתי לרשות זוכה, והואיל ומשענה שהפקירו הוי הפקר; ומאי טעמא דרבי יוסי דאסר הכא במתניתין?) **היינו טעמא דרבי יוסי** (דלא אמר דליהוי הפקר): **גזירה משום מתנת בית חורון** (כדתנן בפרקין לקמן (מחא), דמוכחא מילתא דלא נתנה לחברו אלא בשביל שיבא אביו ויאכל, והכא נמי: אי אמרינן הוי הפקר - כיון דאין שם אחר מיחזי דבשביל מודר ממש הפקיר, והיינו דומיא דבית חורון; הלכך אוקמינן אדרבנן דלא הוי הפקר עד דאתי לרשות זוכה. ואית דמפרשי **אלא אמר רבא** לעולם לרבי יוסי מדאורייתא לא הוי הפקר עד דאתי לרשות זוכה, ולא דמי למתנה, ומדרבנן הוא דהוי הפקר אף על גב דלא אתי לרשות זוכה, כדאמרינן לקמן: כדי שלא תשתכח תורת הפקר, והכא במתניתין [היינו טעמא דרבי יוסי] כו').

תניא: 'המפקיר את שדהו - כל שלשה ימים (הראשונים) יכול לחזור בו (בין אמר "אין רצוני שיהא הפקר" דחזר בו, ובין זכה בו איהו בתוך שלשה ימים; ושם הפקר לא חייל ביה, ולא פקע ליה מידי מעשר, דהפקר פטור מן המעשר, כדאמרינן (שבת סחא) [מה שכתוב במשנה בפאה פ"א מ"ד: **יכל שהוא אוכל זנשמו** - פרט להפקר [בגיסתנו: למעוטי הפקר]; **מכאן ואילך אין יכול לחזור בו** (ופטור מן המעשר כל מאן דזכי ביה);

(נדרים מד, א)

אמר "תהא שדה זו מופקרת ליום אחד", "לשבת אחת", "לחדש אחד", "לשנה אחת", "לשבעה אחת" (לשמיטה אחת) - עד שלא זכה בה, בין הוא בין אחר - יכול לחזור בו (אפילו בסוף שבת או בסוף חדש); **משזכה בה - בין הוא בין אחר** (אפילו תוך שעה משהפקירו זכה בה שום אדם או הוא בעצמו לשום הפקר) - **אין יכול לחזור בו** (הוי הפקר, דקסבר דלא הוי הפקר עד דאתי לרשות זוכה; זכיה ידידיה או דאחר לא חשיבא מידי עד דרפק בה פורתא, כדאמר במסכת עירובין בפרק 'עושין פסין' (כהא), בההיא איתתא דעבדא מחיצה בנכסי הגר; אתא ההוא גברא, רפק בה פורתא ואוקמוה רבנן בידיה דההוא גברא).

רישא (דאמר משלשה ימים ואילך אפילו לא אתא לרשות זוכה אין יכול לחזור בו, דהוי הפקר) **רבנן** (היא, ובדין הוא דאפילו מיום ראשון הוי הפקר, אלא מפני הרמאים, כדאמר רבה לקמן לדברי הכל), **סיפא רבי יוסי** (דאמר: עד שלא זכה בה בין הוא בין אחר יכול לחזור בו, דאמר דלא הוי הפקר מדאורייתא עד דאתי לרשות זוכה, ומשום הכי קתני 'יכול לחזור בו' - כרבי יוסי)!

אמר עולא: (דודאי מדאורייתא אף על גב דלא אתי לרשות זוכה הוי הפקר לאלתר, ואפילו מיום ראשון; והאי דאמר **כל שלשה ימים יכול לחזור** - דלגביה לא חשיבא הפקר, מפני הרמאין - דלכולי עלמא אית להו דרבה דאמר 'מפני הרמאין דהדרי ומחזקי בהו', ואמרינן דלא הוי הפקר עד שלשה ימים) **סיפא** (דאמר עד שלא זכה בה לא הוי הפקר דמשמע עד דאתי לרשות זוכה) **נמי רבנן היא**.

אי הכי, אמאי 'עד שלא זכה בה בין הוא בין אחר - יכול לחזור בו'? (היינו טעמא: **שאני שנה ושבעה דלא שכיחי** (דאין דרכן של בני אדם להפקיר לזמן, וכיון דזה שינה - לכך אמרו חכמים דלא ליהוי הפקר לאפקועי ממעשר כל זמן דלא אתי לרשות זוכה).

ריש לקיש אמר: מדסיפא רבי יוסי (דמשמע דלא ליהוי הפקר עד דאתי לרשות זוכה) - **רישא נמי** (בתוך שלשה ולאחר שלשה) **רבי יוסי, ורישא היינו טעמא** (דלאחר שלשה ימים אין יכול לחזור בו, דהוי הפקר אף על גב דלא אתי לרשות זוכה): **דלא לישתכח תורת הפקר** (דמדאורייתא דאי לא הוי הפקר עד דאתי לרשות זוכה, ולעולם כל זמן דלא אתא לידי זוכה לא הוי הפקר גמור וחייב חיוב דתרומה ומעשר; והאי דאוקמוה רבנן אתורת הפקר - לאו משום לאפקועי מתרומה

ומעשר, דכיון דמדאורייתא חייב - דלאו הפקר הוא - לא מפקעי ליה רבנן מתרומה ומעשר, דלאו כל כמיניה, אלא כדי שלא תשתכח תורת הפקר; ומכל מקום גבי שנה ושבע - כיון דלא שכיחי - אוקמה רבנן אדאורייתא: דלא הוי הפקר עד דאתי לידי זוכה, דלא גזרו ביה רבנן משום שלא תשתכח תורת הפקר).

אי הכי אפילו מיום הראשון נמי ליהוי הפקר (כדי שלא תשתכח כו')?

אמר רבה: (בדין הוא דלהוי הפקר מדרבנן אלא) **מפני הרמאין** (דבעי לאפקועי שדות מתרומה ומעשר) **דמפקירין** (ואפקרי להו) **והדרין בהון!** (ואי אמרינן דלאלתר הוי הפקר ופטור מן המעשר הדרי מחזקי בהו; ואדהכי כל שלשה ימים לא הוי הפקר לגבי איהו דסברי מתוך כך אתי אחר [הב"ח] ומחזיק ביה והוי דיליה ומימנעי ולא מפקרי; ולעולם אפילו לאחר שלשה ימים לא הוי הפקר מדאורייתא עד דאתי לרשות זוכה).

(ופריך) **אבל מדאורייתא לא הוי הפקר** (ולעולם - אפילו לאחר שלשה ימים - לא הוי הפקר מדאורייתא עד דאתי לרשות זוכה) - [ואם מדרבנן הוי הפקר - שמא תהיה תקלה:]

(**נדרים מד, ב**)

ודלמא אתי לעשורי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב!

(דכיון דאמרת דכל שלשה ימים לא הוי הפקר לא מדאורייתא ולא מדרבנן, ואמרינן ליה דליתרום האי דהפקיר - סבר המפקיר ודאי מדאורייתא הוי הפקר, והפקר פטור מלאפרושי מיניה תרומה ומעשר, אלא מדרבנן הוא דמחייבי לאפרושי, מפני הרמאין, ואתו לעשורי מן החיוב על הפטור: דדילמא אית ליה עציץ שאינו נקוב דחייב לעשורי מדרבנן ולא מדאורייתא - דלא קרינא ביה 'היוצא השדה' [דברים יד, כב], ואמר: האי מדרבנן והאי מדרבנן, ומפריש מהאי דהפקר אהאי עציץ שאינו נקוב, והתורה אמרה 'והרמותם ממנו' [במדבר יח, כו]; מן החיוב על החיוב ולא מן הפטור על החיוב, מפני שנראה כפודה תרומה, כאדם זה שפודה הקדשו במעות, ותרומה ומעשר אין להם פדיון לעולם! הלכך אפילו מן החיוב לא אמרו לתרום אלא מן המוקף! ומכל מקום אם תרם מזה על זה שלא מן המוקף - תרומה, הואיל שזה זה חייב הוא.

לשון אחר: אם אמרת דמכאן ואילך אין יכול לחזור בו - דמדרבנן הוי הפקר, אבל מדאורייתא לא הוי הפקר - השתא נמי אתי מיניה חורבא: דהאי מפקיר סבר אפילו מדאורייתא הוי הפקר, והאי דמחייב תרומה ומעשר מדרבנן הוא, ואתי לאפרושי מן הפטור על החיוב!

ענין אחר: **דילמא אתי לאפרושי מן החיוב על הפטור** דאם היו מאה כורין: חמישים של חיוב וחמישים של פטור, והפריש מן החיוב על הפטור כור, דהשתא מפקע ליה לההוא כור מתורת חלה - ואתי מיניה חורבא לעולם!! (לא אתי לידי תקלה) **דאמרינן ליה: כי מעשרת (מהאי הפקר) - עשר מיניה וביה.**

מיתיבי: 'המפקיר את כרמו, ולשחר עמד' (זכה ביה איהו עצמו) **ובצרו - חייב כפרט ובעוללות ובשכחה ובפיאה** (כמו משאר כרם), **ופטור מן המעשר** (דחשבין ליה הפקר) ' (ואדהכי מחייב מהני טפי ממעשר, דכתיב בהו 'תעזוב' יתירא, כדאמרינן בבא קמא בפרק 'הגזל' (צד, א): שאני פרט דכתיב ביה 'תעזוב' יתירה: חד בפרשת 'אמור אל הכהנים' נויקרא כג, כב], וחד 'בקדושים תהיו' נויקרא יט, י), דמשמע אפילו דהפקר חייב, אבל במעשר - דלא כתיב ביה 'תעזוב' יתירא - פטור מדאורייתא, אבל מדרבנן חייב); **בשלמא לעולא** (דמוקים לברייתא דלעיל, דקתני 'כל שלשה ימים יכול לחזור בו' - דמדאורייתא הוי הפקר אף על גב דלא אתי לרשות זוכה): **דרבנן קתני לה** (אבל רבנן הוא דאמור דלא הוי הפקר עד לאחר שלשה ימים מפני הרמאין) **ודאורייתא קתני לה** (- הא נמי, דתני הכא 'פטור ממעשר' והוי הפקר - דאורייתא קאמר, אבל מדרבנן חייב מפני הרמאין); **אלא לריש לקיש** (דאוקים לה לברייתא דלעיל אליבא דרבי יוסי, דאמר שלשה ימים לא הוי הפקר אפילו מדאורייתא, דלאחר שלשה ימים לא הוי הפקר אלא מדרבנן, דגזרו שלא תשתכח תורת הפקר) **אמאי** (אם בצרו למחר) **'פטור מן המעשר'** (האמר רבי יוסי דאפילו מדרבנן לא הוי הפקר עד לאחר שלשה ימים)?

אמר לך (ריש לקיש): **כי אמרי אנא - לרבי יוסי; (אבל) הא** (דקתני 'ולשחר השכים ובצרו - פטור מן המעשר') **- רבנן היא** (דאמרי במתניתין: לאלתר הוי הפקר, אע"ג דלא אתי לרשות זוכה).

(**נדרים מה, א**)

איבעית אימא (כי פליג רבי יוסי עלייהו דרבנן דאמרי לא הוי הפקר): **הא דאפקריה באנפי תרין והא דאפקריה באפי תלתא, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: 'כל המפקיר בפני שלשה הוי הפקר, בפני שנים לא הוי הפקר'** (גירסת רש"י: **כגון דלא אפקריה אלא באפי תרי**. ואדהכי הכי קתני רבי יוסי במתניתין דאסור: דלא הוי הפקר כל זמן דלא אתא ליד זוכה, אבל היכא דאפקריה באפי בי תלתא - הוי הפקר ואף על גב דלא אתא ליד זוכה; וכי קתני דפטור מן המעשר - דאפקריה באפי בי תלתא); **ורבי יהושע בן לוי אמר:** (דבר תורה אפילו באחד הוי הפקר (דאף על גב דלא הגיע לרשות זוכה - הוי הפקר לאלתר), **ומה טעם אמרו 'בשלשה'?** **כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידין**. (דאי ליכא אלא תרי - כי זכי חד - מאן מעיד עליה דהלה הפקירו? ולעולם לאלתר הוי הפקר, והיינו כרבנן: דרבי יהושע בן לוי סבירא ליה כרבנן).

הדרן עלך אין בין המודר